

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ

સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૨૧૦૮/૨૦૦૬

મંજૂરી અને સહિ માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી અકિલ કુરેશી

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટર્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	
૩	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રીઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં	

	આવેલા કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	
પ	શું સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવામાં આવે કે કેમ?	

=====

શ્રી રામા મલ્ટી-ટેક લિમિટેડ અને ૧ – અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

એસેટ રિકન્સ્ટ્રક્શન કંપની (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ – સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ :

અરજદાર(ઓ):૧-૨ તરફે શ્રી કે.એસ. નાણાવટી-સીનિયર વકીલ સાથે શ્રી

આર.એસ. સંજાણવાલા-સીનિયર વકીલ

સામાવાળા(ઓ):૧ તરફે શ્રી કે.બી. ત્રિવેદી-એડવોકેટ જનરલ સાથે શ્રી દર્શન

એમ. પારીખ

=====

કોરમ : માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી અકિલ કુરેશી

તારીખ : ૨૨-૨૩/૦૮/૨૦૦૬

મૌખિક ચુકાદો

૧. અહિંના અરજદારો દ્વારા સામાવાળા દ્વારા સિક્યુરિટાઇઝેશન એન્ડ

રિકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાઇનાન્શિયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સિક્યુરિટી ઇન્ટેરેસ્ટ અધિનિયમ, ૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ જારી કરાયેલ તા. ૨૫-૧-૨૦૦૬ ની નોટિસને પડકારવામાં આવી છે (આગળથી જેને “૨૦૦૨ નો અધિનિયમ” તરીકે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે). અરજદારોએ તા. ૧૫-૫-૨૦૦૬ ના એક સંદેશાવ્યવહારને પણ પડકાર્યો છે, જેના દ્વારા સામાવાળા-કંપનીએ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ તા. ૨૫-૧-૨૦૦૬ ની નોટિસ સામે અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓનો નિકાલ કર્યો હતો.

૨. હાલની અરજીએ દોરી લાવનાર સંક્ષિપ્ત હકીકતો નીચે મુજબ છે :

૨.૧. અરજદાર નં.૧ કંપનીઓ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ નોંધાયેલ એક કંપની છે. અરજદાર નં.૨ અરજદાર નં.૧-કંપનીના પૂર્ણકાલીન નિર્દેશક છે. સામાવાળા પણ કંપનીઓ અધિનિયમ હેઠળ નોંધાયેલ એક કંપની છે.

૨.૨. સામાવાળા-કંપની ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ ભારતીય રિઝર્વ બેંકમાં નોંધાયેલ એક પ્રતિભૂતીકરણ અને પુર્નગઠન કંપની છે.

૨.૩. વિવિધ કરારો તથા નાણાકીય સહાયતાઓ હેઠળ, અરજદાર નં. ૧-કંપનીમાં રહેલી તમામ રેખાંકિત પ્રતિભૂતિઓ અને હિત સાથે, તેનો અધિકાર

સામાવાળા-કંપનીએ પ્રાપ્ત કર્યો હતો, તે બાબત વિવાદિત નથી.

૨.૪. અરજદારોએ સામાવાળા-કંપનીને ચૂકવવાની બાકી રહેલી નોંધપાત્ર રકમ ચૂકવી નથી તે બાબત વાસ્તવમાં વિવાદરહિત છે. આવી બાકીદારીની વસૂલાત સુનિશ્ચિત કરવા માટે, સામાવાળા-કંપનીએ ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ તા. ૨૫/૦૧/૨૦૦૬ની નોટિસ જારી કરી હતી.

૨.૫. તે તબક્કે અરજદારો દ્વારા સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૯૦૧/૨૦૦૬ દાખલ કરીને આ અદાલતનો આશરો લેવાયો હતો અને તા. ૨૫/૦૧/૨૦૦૬ની ઉક્ત નોટિસને પડકારતાં અનેક મુદ્દાઓ ઉઠાવવામાં આવ્યા હતા. આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજે તા. ૨૧-૩-૨૦૦૬ના આદેશ દ્વારા ઉક્ત અરજીનો નિષ્પત્તિ કર્યો હતો. ઉક્ત આદેશમાં, વિદ્વાન ન્યાયાધીશે અરજદારોની આ દલીલ નામંજૂર કરી હતી કે સામાવાળા-કંપનીને ૭૫%થી વધુ લેણદારોની સંમતિ પ્રાપ્ત નહોતી, તેથી તે ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરી શકતી નહોતી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩(૪) હેઠળનું તબક્કું હજી આવ્યું નથી, તેથી આવી દલીલના આધાર પરની અરજી અકાળ છે. વધુમાં, વિદ્વાન સિંગલે જજે અરજદારો તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી આ દલીલ પણ નામંજૂર કરી હતી કે સામાવાળા-કંપનીએ પોતાના ઉપાયો પૈકી પસંદગી કરવી આવશ્યક હતી અને બાકી રકમની વસૂલાત માટે ડેટ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અરજી હજી બાકી હોય

ત્યારે તે ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરી શકતી નહોતી.

૨.૬. અરજીઓના નામંજૂર થવાથી વ્યથિત થઈ, અત્રેના અરજદારોએ આ અદાલતની ડિવિઝનલ બેન્ચ સમક્ષ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૪૪૧/૨૦૦૬ દાખલ કરી. અપીલનો નિકાલ તા. ૧૮/૦૪/૨૦૦૬ના આદેશ દ્વારા કરવામાં આવ્યો. જણાવાયેલા અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ નોટિસ જારી કરવા પહેલાં ૭૫% કરતાં વધુ દેવાદારોની સંમતિ આવશ્યક નથી, તે બાબતે વિભાગીય પીઠે વિદ્વાન સિંગલ જજના અભિપ્રાયને યથાવત્ રાખ્યો. તેમ છતાં, એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું કે અરજદારો સંબંધિત સત્તાધિકારી સમક્ષ નોટિસનો જવાબ દાખલ કરશે અને પીઠ સમક્ષ રજૂ કરાયેલ તમામ દલીલો તે જવાબમાં ઉઠાવી શકાશે. વધુમાં, એવું પણ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું કે આવા જવાબનો કાયદા અનુસાર વિચાર કરવામાં આવશે અને જો અરજદારો વ્યથિત રહે તો તેમને એક અઠવાડિયામાં ફરીથી આ અદાલતનો આશરો લેવાની છૂટ રહેશે. આ ઉપરાંત એવું પણ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું કે અરજીએ વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા અંતિમ આદેશ કરવામાં આવેલી તારીખથી એક અઠવાડિયા સુધી અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં ન આવે. આ દિશાનિર્દેશો સાથે લેટર્સ પેટન્ટ અપીલનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો.

૨.૭. ઉક્ત ડિવિઝનલ બેન્ચના નિર્ણયને અનુસરીને, અરજદારોએ ઉક્ત ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩(૨) હેઠળની સૂચનાનો તા.

૦૯/૦૫/૨૦૦૬ ના પત્રવ્યવહાર દ્વારા જવાબ આપ્યો હતો. ઉક્ત જવાબમાં મુખ્યત્વે બે વાંધાઓ ઉઠાવવામાં આવ્યા હતા. પ્રથમ, એવું સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે, સામાવાળાને ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ આગળની કાર્યવાહી કરવા માટે ૭૫% કરતાં વધુ ઋણદાતાઓની સંમતિ પ્રાપ્ત નથી. સામાવાળાને અરજદાર દ્વારા કુલ બાકી અને ચુકવવાપાત્ર રકમના મૂલ્ય મુજબ સુરક્ષિત ઋણદાતાઓના ૩/૪ ભાગની સંમતિ પ્રાપ્ત કરવા અને ત્યારબાદ જ નવી સૂચના આપવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું. આ સંદર્ભમાં, એ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે, ઉક્ત ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૯) મુજબ, જ્યાં સુધી અને જેટલા સમય સુધી સામાવાળા પાસે આવી સંમતિ ન હોય, ત્યાં સુધી ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ જોગવાઈ મુજબના પગલાં લેવામાં આવી શકતા નથી. વધુમાં, એવો પણ વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો કે, બાકી રકમની વસૂલાત માટે સામાવાળાએ અરજદારો વિરુદ્ધ શરૂ કરેલી કાર્યવાહી ઋણ વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ બાકી છે. જ્યાં સુધી અને જેટલા સમય સુધી આવી કાર્યવાહી પાછી ખેંચવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળ સામાવાળા દ્વારા કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરી શકાતી નથી. અનુસંગિક રીતે, એવું પણ સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે વડી અદાલત સમક્ષ રજૂ થયેલી કંપની અરજીમાં સમાધાન માટેની યોજના વિચારાધીન છે.

૨.૮. સામાવાળાએ પોતાના તા. ૧૫/૦૫/૨૦૦૬ ના પત્રવ્યવહાર દ્વારા અરજદારોના આક્ષેપોનો જવાબ આપ્યો હતો. ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૯) હેઠળની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કર્યા પછી નવી નોટિસ તામિલ કરવાની અરજદારોની જિદ્દ સ્વીકારવામાં આવી નહોતી. ઉપાયો પૈકીની પસંદગી અંગેની જિદ્દ બાબતે પણ સામાવાળાનો મત હતો કે કાયદા હેઠળ આવી કોઈ આવશ્યકતા નથી અને બે સમાંતર કાર્યવાહી જાળવી રાખી શકાય.

૨.૯. આ તબક્કે જ અરજદારો ફરીથી આ અદાલતનો આશરો લીધો અને સામાવાળા દ્વારા ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ(૨) હેઠળ જારી કરવામાં આવેલી નોટિસ તેમજ તા. ૧૫/૦૫/૨૦૦૬ નું તે પત્રવ્યવહાર પડકાર્યો છે, જેના દ્વારા અરજદારોના વાંધાઓ સામાવાળા-કંપનીએ નામંજૂર કર્યા હતા.

૩. આ હકીકતી પૃષ્ઠભૂમિમાં, સામાવાળા-કંપની દ્વારા આરંભવામાં આવેલી વિવાદિત કાર્યવાહી સામેની પડકારને યથાવત્ રાખવા માટે અરજદારોની તરફથી બે કાનૂની દલીલો ઉઠાવવામાં આવી છે.

૪. અરજદારોની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલ પ્રથમ દલીલ એ છે કે, ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) માં સમાવિષ્ટ

જોગવાઈઓ અનુસાર, ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી શકતી નથી, જો સુધી અને જ્યાં સુધી સામાવાળા-કંપની પાસે મૂલ્યના હિસાબે લેણદારોમાંથી ૩/૪ થી ઓછી ન હોય એવી સંમતિ ન હોય. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે સામાવાળા-કંપની પાસે આવી સંમતિ નથી અને કોઈપણ સ્થિતિમાં અરજદારોને સામાવાળા-કંપની સમક્ષ એ દર્શાવવાની તક મળવી જ જોઈએ કે જરૂરી પ્રમાણમાં આવી સંમતિ અસ્તિત્વમાં નથી.

૫. અરજીના સમર્થનમાં બીજી દલીલ એ છે કે, ૨૦૦૨ ના કાયદાની જોગવાઈઓ તેમજ બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓના કાયદા, ૧૯૯૩ (જેને હવે "૧૯૯૩ ના કાયદા" તરીકે ઓળખવામાં આવશે) માં સમાવિષ્ટ નિયમોને ધ્યાનમાં લેતા, સામાવાળા-કંપની બે સમાંતર કાર્યવાહી રાખી શકતી નથી, એક ૧૯૯૩ ના કાયદા હેઠળ દેવું વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અને બીજી ૨૦૦૨ ના કાયદા હેઠળ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે પ્રતિવાદી-કંપનીએ બે સમાંતર ઉપાયો વચ્ચે પસંદગી કરવી જોઈએ અને ૨૦૦૨ ના કાયદા હેઠળ કાર્યવાહી કરતા પહેલા, દેવું વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષની કાર્યવાહી પાછી ખેંચી લેવી જોઈએ.

૬. બંને પક્ષોની દલીલોનો સંપૂર્ણ કેન્દ્રબિંદુ આ કાનૂની વાંધાઓ પર રહ્યો છે. મુદ્દાઓના મહત્વને ધ્યાનમાં રાખીને અને આવા મુદ્દાઓ અનેક સમાન કેસોમાં

ઊભા થતા હોવાને ધ્યાનમાં રાખીને, બંને પક્ષોએ પ્રવેશના તબક્કે અરજીના અંતિમ નિકાલ માટે વિગતવાર રજૂઆતો કરી છે.

૭. અરજદારો તરફે શ્રી આર.એસ. સંજાણવાલા સાથે હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલશ્રી કે.એસ. નાણાવટીએ રજૂઆત કરી કે, સામાવાળા દ્વારા ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી ગેરકાનૂની અને બિનકાયદેસર છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) અનુસાર, જ્યાં એકથી વધુ સુરક્ષિત લેણદારો દ્વારા નાણાકીય સંપત્તિનું ધિરાણ કરવામાં આવ્યું હોય અથવા સુરક્ષિત લેણદારો દ્વારા નાણાકીય સંપત્તિનું સંયુક્ત ધિરાણ કરવામાં આવ્યું હોય, ત્યાં રેકૉર્ડ તારીખે બાકી રહેલી રકમના મૂલ્યના ૩/૪ થી ઓછું ન પ્રતિનિધિત્વ કરતા સુરક્ષિત લેણદારો દ્વારા તેવા હક્કના ઉપયોગ અંગે સંમતિ ન આપવામાં આવી હોય ત્યાં સુધી, કોઈપણ સુરક્ષિત લેણદારને ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ તેને પ્રદાન કરાયેલ કોઈપણ અથવા તમામ હકોનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર રહેતો નથી. તેમણે રજૂઆત કરી કે, સામાવાળા-કંપની પાસે આવી સંમતિ નથી. તેથી, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી શકતી નથી. તેમણે રજૂઆત કરી કે, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ કલ્પાયેલ કોઈપણ પગલાં સુરક્ષિત લેણદાર દ્વારા લેવામાં આવે તે પહેલાં, ૭૫%

થી વધુ લેણદારોની સંમતિ પ્રાપ્ત કરવી આવશ્યક છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે, તે તબક્કે અરજદારોને સુરક્ષિત લેણદારનો દાવો માન્ય છે કે નહીં તેની ચકાસણી કરવાનો અધિકાર રહેશે. અરજદારોને એકસાથે સુરક્ષિત લેણદારને આ બાબત પણ દર્શાવવાનો અધિકાર રહેશે કે, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) હેઠળ આવશ્યક હોય તેવી ૭૫% લેણદારોની સંમતિ તેને પ્રાપ્ત નથી.

૭.૧. તેથી, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલશ્રી નાણાવટીનો દાવો એવો છે કે, સુરક્ષિત લેણદાર દ્વારા ઉધારલેનારની આક્ષેપોનો, વર્ષ-૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળની નોટિસના પ્રતિસાદરૂપે, જવાબ આપવામાં આવે તે પછી પરંતુ વર્ષ-૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ કલ્પાયેલ તબક્કાઓમાંથી કોઈપણ તબક્કો હાથ ધરવામાં આવે તે પહેલાંની અવસ્થાએ, ઉધાર લેનારને સુરક્ષિત લેણદાર સમક્ષ એવી રજૂઆત કરવાની તક મળવી જોઈએ કે કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૯) હેઠળ નિર્ધારિત શરત પૂર્ણ થયેલી નથી અને તેથી, આવશ્યક શરતની પૂર્ણતાના અભાવે, કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ નિર્ધારિત આગળના પગલાં લેવામાં ન આવે.

૭.૨. આ સંદર્ભમાં વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, અરજદારોની સંપત્તિઓ જોખમમાં છે અને જેનો કબજો લેવામાં આવી શકે છે અથવા તો વેચી પણ શકાય છે અથવા કંપનીનું સંચાલન સુરક્ષિત ઋણદાતા દ્વારા પોતાના

હાથમાં લેવામાં આવી શકે છે, તેથી તેમને પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરવાનો અધિકાર રહેશે. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો અને સંભળાવાની આવશ્યકતા, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની જોગવાઈઓમાં વાંચવામાં આવવી જોઈએ. તેમણે દલીલ કરી હતી કે આવા પક્ષકારને સંભળાવવાની મંજૂરી આપવાના વિરોધમાં કોઈ સ્પષ્ટ પ્રતિબંધ નથી અને આ દૃષ્ટિએ, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે અનેક નિર્ણયો માં જે રીતે ઠરાવ્યું છે તે મુજબ, કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો અને સંભળાવાની આવશ્યકતા જોગવાઈઓમાં વાંચી શકાય છે.

૭.૩. અરજદારોની તરફથી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, કોઈ નિર્ધારિત પ્રકરણમાં ઋણગ્રાહકને કોઈ સાંભળવાની તક આપવામાં ન આવે તો તે ગંભીર અન્યાયમાં પરિણમી શકે છે. રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, સુરક્ષિત ઋણદાતા પાસે અન્ય સુરક્ષિત ઋણદાતાઓની આવશ્યક મંજૂરી, ઓછામાં ઓછી મૂલ્યના હિસાબે ૩/૪ બહુમતી જેટલી, ન હોય તો તે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ અતિશય કાર્યવાહી હાથ ધરી શકે છે. તેથી એવો આગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો કે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળની નોટિસના જવાબમાં ઋણગ્રાહકો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ આક્ષેપોનું નિરાકરણ થયા બાદ પણ, અથવા તો સુરક્ષિત ઋણદાતા દ્વારા કારણ દર્શાવો નોટિસ આપવાની ફરજ પાડવામાં આવે અથવા

ઓછામાં ઓછી સાંભળવાની તક આપવામાં આવે. ત્યારે જ ઋણગ્રાહક સુરક્ષિત ઋણદાતા સમક્ષ દર્શાવી શકશે કે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) માં દર્શાવેલ કોઈપણ પગલાં લેતા પહેલાં, તેની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) હેઠળ નિર્ધારિત પૂર્વશરતો પૂર્ણ થયેલી નથી. દલીલ કરવામાં આવી હતી કે હાલની અરજિયલિ સામાવાળા-કંપનીને આવી સંમતિ પ્રાપ્ત નથી.

૮. ઉપચારની પસંદગી અંગે, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સામાન્ય કાયદા હેઠળ પણ, કોઈ પક્ષકાર બે સમાનાંતર ઉપચારોનો આશ્રય લઈ શકતો નથી તે આવશ્યક છે. જ્યારે કાયદા હેઠળ એકથી વધુ ઉપચાર ઉપલબ્ધ હોય, ત્યારે પક્ષકારે એવા અનેક ઉપચારોમાંથી એકની પસંદગી કરવી આવશ્યક છે, પરંતુ તે વિવિધ મંચો સમક્ષ એકસાથે સમાનાંતર કાર્યવાહી ચલાવી શકતો નથી.

૮.૧. તેમણે વધુમાં દલીલ કરી કે અરજદારોને બે સમકાલીન કાર્યવાહી આગળ ધપાવવા દેવું માત્ર કાયદા હેઠળ અનુમત્ય નથી એટલું જ નહીં, પરંતુ તેનાથી કાર્યવાહીની બહુવિધતા ઊભી થશે અને અરજદારોને હેરાનગતિનો સામનો કરવો પડશે.

૮.૨. એ પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, ૧૯૯૩ ના અધિનિયમમાં સિક્યોરિટી ઇન્ટરેસ્ટના અમલ અને દેવું વસૂલી કાયદાઓ (સુધારો અધિનિયમ,

૨૦૦૪) દ્વારા કરવામાં આવેલા સુધારાના આધારે (આગળ જઈને જેને “૨૦૦૪ નો સુધારો અધિનિયમ” તરીકે ઓળખવામાં આવશે), વિધાનમંડળે સ્થિતિને વધુ સ્પષ્ટ કરી છે. તેમણે ૨જૂ કર્યું કે ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ માં ૨૦૦૪ ના સુધારો અધિનિયમ દ્વારા એવો સુધારો કરવામાં આવ્યો છે, જેના પરિણામે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળના ઉપચારનો અનુસરણ કરવા માટે દેવું વસૂલી અધિકરણ સમક્ષની કાર્યવાહી પરત ખેંચવાની માંગ કરવાની તક આપવામાં આવી છે. તેમણે ૨જૂ કર્યું કે, ૨૦૦૪ ના સુધારો અધિનિયમ દ્વારા ૧૯૯૩ ના અધિનિયમમાં ઉમેરવામાં આવેલી આ જોગવાઈ પરિસ્થિતિને વધુ સ્પષ્ટ કરે છે અને આવી જોગવાઈનું ચથાર્થ અર્થઘટન માત્ર એટલું જ સૂચવે છે કે, વિધાનમંડળ ઉપાયોની પસંદગી કરવાની આવશ્યકતાને પણ માન્યતા આપે છે.

૯. પોતાની દલીલોને સમર્થન આપવા માટે, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી નાણાવટીએ એ.આઈ.આર. ૧૯૯૦ સર્વોચ્ચ અદાલત ૧૪૦૨ માં અહેવાલિત નીલીમા મિશ્રા વિ. હરિદર કૌર પેન્ટલના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો હતો, જેમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે જે વહીવટી આદેશમાં નાગરિક પરિણામો સામેલ હોય તે લેટિન સૂત્ર ઑડી અલ્ટરમ પાર્ટમમાં વ્યક્ત કરાયેલા નિયમ સાથે સુસંગત રીતે કરવામાં આવવો જોઈએ. તેનો અર્થ એ થાય છે કે નિર્ણય લેતી સત્તાએ વિવાદના કોઈપણ

પક્ષકારને પોતાનો કેસ રજૂ કરવાની તક આપવી જોઈએ.

૯.૧. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના માર્ડિયા કેમિકલ્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, જે (૨૦૦૪) ૪ સુપ્રીમ કોર્ટ કેસેસ ૩૧૧ માં અહેવાલિત છે, તે કેસના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરતાં, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલશ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે ઉક્ત નિર્ણયમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત અધિનિયમ, ૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) હેઠળ જોગવામાં આવેલી સંમતિની આવશ્યકતા અંગેના પ્રશ્ન પર વિચારણા કરી રહી નહોતી. તેમણે રજૂ કર્યું કે માર્ડિયા કેમિકલ્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ મુદ્દો નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ નહોતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી કે તેથી, ઉક્ત નિર્ણયમાં નિર્ધારિત અનુપાત સિદ્ધાંત ઉધારલેનારાઓના આ અધિકારને અવરોધતું નથી કે જ્યાં નાણાકીય સંપત્તિને એક કરતાં વધુ સંસ્થાઓએ નાણાકીય સહાય પૂરી પાડી હોય એવા કેસમાં, સુરક્ષિત ઋણદાતા અધિનિયમ, ૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ કલ્પિત પગલાં લે તે પહેલાં, સુનાવણી આવશ્યક રહેશે એવી દલીલ તેઓ કરી શકે.

૯.૨. આ અદાલતના માનનીય સિંગલ જજ દ્વારા એપેક્સ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિ. અને અન્ય વિ. આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક લિ. અને અન્ય, જેનો અહેવાલ ૨૦૦૩(૨)જી.એલ.આર. ૧૭૮૫ માં પ્રકાશિત થયેલ છે, તે કેસમાં આપેલા નિર્ણય તરફ ધ્યાન દોરીને, માનનીય પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી નાણાવટીએ રજૂ કર્યું કે

ઉક્ત નિર્ણય તે સમયે આપવામાં આવ્યો હતો જ્યારે વિધાનમંડળે ૧૯૯૩ના અધિનિયમમાં સુધારાઓ કર્યા ન હતા. સુધારાઓના પરિણામે, ૨૦૦૪ના સુધારણા અધિનિયમ દ્વારા ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ માં કાયદાપુસ્તકમાં કરાયેલ ફેરફારોને કારણે પરિસ્થિતિમાં મહત્વપૂર્ણ બદલાવ આવ્યો છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે એપેક્સ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિ. અને અન્ય વિ. આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક લિ. અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, માનનીય સિંગલ જજે એ.પી. સ્ટેટ ફાઇનાન્સિયલ કોર્પોરેશન વિ. એમ/એસ. ગાર રી-રોલિંગ મિલ્સ અને અન્ય એક, જેનો અહેવાલ (૧૯૯૪)૨ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૬૪૭ માં પ્રકાશિત થયેલ છે, તે કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલા સિદ્ધાંતને યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં ધ્યાનમાં લીધો નહોતો.

૯.૩. આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા વિશેષ નાગરિક અરજી નં.૨૧૦૪/૨૦૦૬ તથા સંબંધિત બાબતોમાં ભીષ્મા એન. ઠાકોર વિ. દેના બેંક, અધિકૃત અધિકારી મારફતનાં કેસમાં તા. ૨૯-૪-૨૦૦૬ના આપવામાં આવેલા નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરીને, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ઉક્ત નિર્ણયનું પુનર્વિચારણ થવું આવશ્યક છે અને તેથી, ઉપાયોની પસંદગીના પ્રશ્નની તપાસ કરવા માટે આ અદાલતે અરજીને ડિવિઝનલ બેન્ચ સમક્ષ મોકલવી જોઈએ. આ સંદર્ભમાં એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે આ અદાલતની ડિવિઝનલ બેન્ચે ભીષ્મા એન. ઠાકોર વિ. દેના બેંક, અધિકૃત અધિકારી મારફતે

(ઉપરોક્ત) કેસમાં વિદ્વાન સિંગલ જજના નિર્ણય વિરુદ્ધ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં.૮૩૧/૨૦૦૬ તથા સંબંધિત અપીલો તા. ૧૪/૦૬/૨૦૦૬ ના આદેશથી સ્વીકારી લીધી છે અને તેમાંના અપીલકર્તાઓને કબજામાંથી હટાવવાના વિરોધમાં સ્થગન પણ મંજૂર કરવામાં આવ્યું છે.

૯.૪. એ.પી. સ્ટેટ ફાઇનાન્શિયલ કોર્પોરેશન વિ. એમ/એસ. ગાર રી-રોલિંગ મિલ્સ અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના માનનીય નિર્ણય પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. વિશેષ કરીને, મારા ધ્યાનને ઉક્ત નિર્ણયના અનુચ્છેદ ૧૩ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનો તરફ દોરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે પક્ષકાર એકસાથે બે ભિન્ન ઉપાયોનો આરંભ કરી શકે નહીં તથા તેમનો આશ્રય લઈ શકે નહીં.

૯.૫. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્ટેટ ઓફ ઓરિસા અને અન્ય વિ. એમ.ડી. ઈલિયાસ, જે (૨૦૦૬) ૧ સુપ્રીમ કોર્ટ કેસેસ ૨૭૫ માં અહેવાલિત છે, તે કેસમાં આપેલા નિર્ણય પર પણ આધાર મુકવામાં આવ્યો હતો, જેમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે કોઈ નિર્ણયમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતનું મૂલવણું તે કેસના તથ્યોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં કરવાનું રહે છે અને તેના તથ્યાત્મક પૃષ્ઠભૂમિ પર નજર કર્યા વિના માત્ર તે નિર્ણય પર આધાર રાખવો માન્ય નથી. ઉક્ત નિર્ણયમાં વધુમાં એવું પણ અવલોકિત કરવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ નિર્ણયમાં સારભૂત બાબત તેનો સિદ્ધાંત છે, તેમાં આવેલ દરેક અવલોકન નહીં. આ પ્રસ્તાવનાનો

આશ્રય લઈને આ અદાલત સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, માર્ડિયા કેમિકલ્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો કોઈ નિર્દેશ આપ્યો નહોતો કે, જ્યાં કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) હેઠળ કલ્પાયેલ પરિસ્થિતિ ઊભી થાય તેવા કેસમાં, બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા અધિનિયમ, ૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ કલ્પાયેલ કોઈપણ પગલાંનો આશ્રય લે તે પહેલાં કોઈ સુનાવણી કલ્પી શકાય નહીં અથવા પૂરી પાડી શકાય નહીં.

૧૦. બીજી તરફ, સામાવાળા-કંપની માટે વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે.બી. ત્રિવેદી, સાથે શીખેલ વકીલ શ્રી દર્શન પારીખ ઉપસ્થિત રહ્યા અને અરજાનો વિરોધ કર્યો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૧૩(૨) હેઠળની નોટિસના પ્રતિસાદરૂપે અરજદારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા આક્ષેપોનું વિચારણા કરીને તેમનો નિકાલ થયા પછી, અધિનિયમ, ૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ કાર્યવાહી કરતા પહેલાં અરજદારોને સુનાવણી આપવાનો કોઈ તબક્કો નથી. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અધિનિયમ, ૨૦૦૨ ની જોગવાઈઓ હેઠળ આવી સ્વરૂપનો કોઈ તબક્કો કલ્પાયેલ જ નથી, તેથી એવો કોઈ તબક્કો પૂરો પાડી શકાય નહીં.

૧૦.૧. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વર્ષ-૨૦૦૨નો અધિનિયમ બેંક અને અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓની લોન તથા અન્ય દેવાની રકમોની

ઋણગ્રાહકો પાસેથી ઝડપી વસૂલાત સુનિશ્ચિત કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો. અધિનિયમ હેઠળ કલ્પવામાં આવેલું ન હોય તેવી કોઈપણ એવી અવસ્થા માટે જોગવાઈ કરવી, ઝડપી વસૂલાત સુનિશ્ચિત કરવાનો હેતુ નિષ્ફળ બનાવશે.

૧૦.૨. એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે માર્ડિયા કેમિકલ્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે તેમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓની સંવિધાનિક માન્યતાની તપાસ કરતી વખતે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમના વિવિધ પાસાઓ પર વિચાર કર્યો હતો. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળની કાર્યવાહી નોંધાવતી વખતે દાવા કરાયેલ રકમના ૭૫% જમા કરાવવાની આવશ્યકતાને રદ કરવા સિવાય, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની બાકી બધી જોગવાઈઓ યથાવત રાખી હતી. એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે ઉક્ત નિર્ણયમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલા અવલોકનો અને તેમાં પહોંચવામાં આવેલ નિષ્કર્ષ અનિવાર્ય રીતે દર્શાવે છે કે સૂચવવામાં આવે છે તે રીતે ઋણગ્રાહકને સુનાવણી આપવાનો કોઈ વધારાનો તબક્કો પ્રદાન કરી શકાય તેમ નથી.

૧૦.૩. આ અદાલતના સિંગલ જજ દ્વારા ભીષ્મા એન. ઠાકોર વિ. દેના બેંક, અધિકૃત અધિકારી દ્વારા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણય પર નિર્ભરતા રાખવામાં આવી હતી, જેમાં માનનીય સિંગલ જજે ૧૯૯૩ના અધિનિયમમાં ૨૦૦૪ના સુધારા અધિનિયમ દ્વારા સુધારા કરવામાં આવ્યા પછી

પણ ઉપાયોની પસંદગી અંગેનો વિવાદ નામંજૂર કર્યો હતો.

૧૦.૪. વધુમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે અરજદારોના કેસમાં પણ અગાઉની દાવાદારીની પરિભ્રમણમાં આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજ સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૯૦૧/૨૦૦૬ માં તા. ૨૧/૦૩/૨૦૦૬ ના પસાર કરાયેલા આદેશ દ્વારા આવી દલીલ નકારી કાઢી હતી. તેમણે રજૂ કર્યું કે અપીલમાં ડિવિઝનલ બેન્ચે વિદ્વાન ન્યાયાધીશના આ તારણોમા કોઈ હસ્તક્ષેપ કર્યો નથી. તેથી તેમણે રજૂ કર્યું કે જ્યારે આ અદાલતના બે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશોએ સ્વતંત્ર રીતે એવું તારણ આપ્યું છે કે ૧૯૯૩ ના અધિનિયમમાં સુધારા થયા પછી પણ ઉપાયની પસંદગી આવશ્યક નથી, ત્યારે આ અદાલતે ભિન્ન દૃષ્ટિકોણ અપનાવવો જોઈએ નહીં.

૧૦.૫. દેશની અનેક વડી અદાલતોએ પણ આવો જ મુદ્દો નામંજૂર કર્યો છે, તે બાબત પણ દર્શાવવામાં આવી હતી. એપેક્સ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિમિટેડ તથા અન્ય વિ. આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક લિમિટેડ તથા અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં વિદ્વાન સિંગલ જજના નિર્ણય પર આધાર રાખીને દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે, વિગતવાર ચુકાદા દ્વારા વિદ્વાન ન્યાયાધીશે ઉપાયની પસંદગી સંબંધિત મુદ્દો નામંજૂર કર્યો હતો. તેથી, આ અદાલતે આ બાબતમાં અરજદારોનો મુદ્દો નામંજૂર કરવો જોઈએ.

૧૦.૬. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય વિ. સુબોધ ગોપાલ બોસ અને અન્યના કેસમાં, જે ૧૯૫૪ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વરમાં અહેવાલિત છે, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો પર આધાર રાખીને તથા ૨૦૦૪ના સુધારા અધિનિયમના ઘડતર માટેના હેતુ અને કારણોના ખંડ-૬ તરફ મારું ધ્યાન દોરી, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે વિધાનમંડળનો આશય ઉપયોગમાં લેવાયેલી કલમની સ્પષ્ટ ભાષામાંથી જ નિષ્કર્ષિત થવો જોઈએ. તેમણે રજૂ કર્યું કે ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ની સુધારેલી જોગવાઈઓ કોઈ પણ પ્રકારની ચર્ચા માટે અવકાશ રાખતી નથી. ઉપયોગમાં લેવાયેલી ભાષાનો એવો કોઈ અર્થ શક્ય નથી સિવાય કે સંબંધિત બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને દેવું વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષની કાર્યવાહી પરત ખેંચવાની અને ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળ વિશિષ્ટ રીતે ઉપચાર અનુસરવાની તક આપવામાં આવી છે. તેમ છતાં, કોઈપણ રીતે એવું કહી શકાય નહીં કે વિધાનએ એવી પરિસ્થિતિનો વિચાર કર્યો હતો કે જેમાં આવી બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને બે ઉપચારોમાંથી એક પસંદ કરવા માટે બળજબરી કરવામાં આવે.

૧૦.૭. સામાવાળા-કંપની દ્વારા ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ અપાયેલી નોટિસના જવાબ તરફ મારું ધ્યાન દોરતાં, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલશ્રી ત્રિવેદીએ દર્શાવ્યું કે અરજદારો પાસે કોઈ સદ્ભાવનાપૂર્વકનો અથવા વાસ્તવિક બચાવ નથી. અરજદારોનો એવો કેસ નથી

કે સામાવાળા-કંપનીએ માંગેલી રકમ આજદિન સુધી બાકી અને ચુકવવાપાત્ર નથી. અરજદારોનું એવું પણ વલણ નથી કે અરજદારોએ નિકટ ભવિષ્યમાં આવી રકમોના ચુકવણી માટે કોઈ જોગવાઈ કરી છે અથવા વધારાની જામીનગીરીઓ ઓફર કરી છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે અરજદારોએ માત્ર કાર્યવાહી વિલંબિત કરવા અને સામાવાળાને કાનૂની ઉપાયો મેળવતા અટકાવવા માટે કાનૂની દલીલો જ ઉઠાવી છે.

૧૧. આ દલીલોના આધારે જ કાનૂની વિવાદાસ્પદ પ્રશ્નોનું નિરાકરણ કરવાનું આવશ્યક બને છે.

૧૨. ઉક્ત પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરવાનો પ્રયાસ કરતાં પહેલાં, કેટલીક સંબંધિત વૈધાનિક જોગવાઈઓ નોંધવી આવશ્યક છે.

૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૨(એલ) માં “નાણાકીય સંપત્તિ” શબ્દની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ કરવામાં આવી છે :

“૨(એલ) “નાણાકીય સંપત્તિ” નો અર્થ ઋણ અથવા પ્રાપ્ય રકમો થાય છે અને તેમાં આનો સમાવેશ થાય છે – (૧) કોઈપણ ઋણ અથવા પ્રાપ્ય રકમો અથવા તેના કોઈ ભાગ અંગેનો દાવો, પછી ભલે તે સુરક્ષિત હોય કે અસુરક્ષિત;

અથવા

(૨) કોઈપણ દેવું અથવા પ્રાપ્ય રકમ, જે અચલ મિલકત પરના ગીર્ણાધિકાર અથવા ભાર દ્વારા સુરક્ષિત કરવામાં આવી હોય; અથવા

(૩) જંગમ મિલકત પર ગીરો હક, હાઇપોથેકેશન અથવા ગીરણ; અથવા

(૪) સુરક્ષામાં કોઈપણ હક અથવા હિત, ભલે તે આવા દેવા અથવા પ્રાપ્ય રકમોના આધારમાં સંપૂર્ણ હોય કે આંશિક; અથવા

(૫) મિલકતમાં, ભલે તે જંગમ હોય કે અચળ, અથવા આવા દેવા, પ્રાપ્તિયોગ્ય રકમોમાં, કોઈપણ હિતકારી હિત, ભલે તેવું હિત વર્તમાન, ભાવિ, ઉપાર્જિત થનાર, શરતી અથવા આકસ્મિક હોય; અથવા (૬) કોઈપણ નાણાકીય સહાય;"

૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૨(ઝેડસી) માં "સુરક્ષિત સંપત્તિ" શબ્દની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ કરવામાં આવી છે :

૨(ઝસી)–"સુરક્ષિત સંપત્તિ"નો અર્થ એવી મિલકત થાય છે જેના ઉપર સુરક્ષા હિત સર્જવામાં આવ્યું હોય;

૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૨(ઝેડડી) માં "સુરક્ષિત લેણદાર"

શબ્દની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ કરવામાં આવી છે :

“ર(ઝેડડી)” “સુરક્ષિત લેણદાર”નો અર્થ કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા અથવા બેંકો અથવા નાણાકીય સંસ્થાઓના કોઈપણ સંઘ અથવા જૂથ એવો થાય છે અને તેમાં સમાવેશ થાય છે—

(૧) કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા નિયુક્ત ડિબેનચર ટ્રસ્ટી; અથવા

(૨) સિક્યુરિટાઈઝેશન કંપની અથવા પુનર્નિર્માણ કંપની, ભલે તે તેરૂપે કાર્ય કરતી હોય અથવા, જે સ્થિતિ હોય તે મુજબ, સિક્યુરિટાઈઝેશન અથવા પુનર્નિર્માણ માટે આવી સિક્યુરિટાઈઝેશન કંપની અથવા પુનર્નિર્માણ કંપની દ્વારા સ્થાપિત ટ્રસ્ટનું સંચાલન કરતી હોય; અથવા

(૩) બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા તરફથી પ્રતિભૂતિઓ ધારણ કરનાર કોઈપણ અન્ય ટ્રસ્ટી, જેના હિતમાં કોઈ ઉધારદાર દ્વારા પ્રાપ્ત કોઈપણ નાણાકીય સહાયની ચથાવત પરતચુકવણી માટે સુરક્ષા હિતનું સર્જન કરવામાં આવ્યું હોય;”

૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૨(ઝે) માં “સુરક્ષિત દેવું” શબ્દની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ કરવામાં આવી છે :

૨(ઝેડ) “સુરક્ષિત દેવું” નો અર્થ એવું દેવું છે, જે કોઈપણ સુરક્ષા હિત દ્વારા સુરક્ષિત હોય.

૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૨(ઝેડએફ) માં “સિક્યુરિટી ઇન્ટરેસ્ટ” શબ્દની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ કરવામાં આવી છે :

૨(ઝેફ) “સુરક્ષા હિત” નો અર્થ મિલકત પર કોઈપણ પ્રકારનો હક, માલિકીહક અને હિત, જે કોઈ સુરક્ષિત ઋણદાતાના હિતમાં સર્જાયેલ હોય તે થાય છે અને તેમાં કલમ ૩૧ માં નિર્દિષ્ટ કરાયેલ સિવાયની કોઈપણ ગીરો, ભાર, હાઇપોથેકેશન, હસ્તાંતરણનો સમાવેશ થાય છે;

૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ માં માટે જોગવાઈ કરવામાં આવે છે

સુરક્ષા હિતના અમલીકરણ. વર્તમાન અરજિના હેતુ માટે જેટલી હદ સુધી સંબંધિત છે એટલી હદે કલમ ૧૩ નીચે પુનરુત્પાદિત કરવામાં આવે છે :

“૧૩ સુરક્ષા હિતનો અમલ (૧) મિલકત હસ્તાંતરણ અધિનિયમ, ૧૮૮૨ ની કલમ ૬૯ અથવા કલમ ૬૯એ માં સમાયેલ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, કોઈપણ સુરક્ષિત દેવુંદાતાના હિતમાં સર્જાયેલ કોઈપણ સુરક્ષા હિતનો અમલ, અદાલત અથવા ન્યાયાધિકરણના હસ્તક્ષેપ વિના, એવો દેવુંદાતા આ

અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર કરી શકશે. ૧૩(૨) જ્યાં કોઈ ઋણગ્રાહી, જે સુરક્ષા કરાર હેઠળ કોઈ સુરક્ષિત દેવુંદાતા પ્રત્યે જવાબદાર હોય, સુરક્ષિત દેવું અથવા તેની કોઈ હમ્મની પરતફેરમાં ચુક કરે, અને આવા દેવા સંબંધિત તેનું ખાતું સુરક્ષિત દેવુંદાતા દ્વારા બિન-કાર્યક્ષમ સંપત્તિ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે, ત્યારે સુરક્ષિત દેવુંદાતા લેખિત નોટિસ દ્વારા ઋણગ્રાહીને નોટિસની તારીખથી સાઠ દિવસની અંદર સુરક્ષિત દેવુંદાતા પ્રત્યેની તેની જવાબદારીઓ પૂર્ણપણે ચૂકવી દેવા માટે કહેશે, અન્યથા સુરક્ષિત દેવુંદાતાને પેટા-કલમ (જ) હેઠળના તમામ અથવા કોઈપણ અધિકારોનો ઉપયોગ કરવાનો હક રહેશે. ૧૩(૩) પેટા-કલમ (૨) માં ઉલ્લેખિત નોટિસમાં ઋણગ્રાહીએ ચૂકવવાની રકમની વિગતો તેમજ ઋણગ્રાહીએ સુરક્ષિત દેવું ન ચૂકવવાના બનાવમાં સુરક્ષિત દેવુંદાતા દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવનાર સુરક્ષિત સંપત્તિઓની વિગતો આપેલ હોવી જોઈએ. ૧૩(૩એ) જો પેટા-કલમ (૨) હેઠળની નોટિસ પ્રાપ્ત થયા પછી, ઋણગ્રાહી કોઈ પ્રતિનિધિત્વ કરે અથવા કોઈ વાંધો ઉઠાવે, તો સુરક્ષિત દેવુંદાતા આવા પ્રતિનિધિત્વ અથવા વાંધાનો વિચાર કરશે અને જો સુરક્ષિત દેવુંદાતા આ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે એવું પ્રતિનિધિત્વ અથવા વાંધો સ્વીકાર્ય અથવા ટકાઉ નથી, તો તે આવા પ્રતિનિધિત્વ અથવા વાંધો પ્રાપ્ત થયાના એક અઠવાડિયામાં તેના અસ્વીકારના કારણો ઋણગ્રાહીને સંદેશિત કરશે. પરંતુ શરતે કે આ રીતે સંદેશિત કરવામાં આવેલા કારણો અથવા કારણો સંદેશિત કરવાની અવસ્થાએ સુરક્ષિત દેવુંદાતા દ્વારા લેવાય તેવી સંભવિત કાર્યવાહી, ઋણગ્રાહીને

કલમ ૧૭ હેઠળ દેવું વસૂલી ન્યાયાધિકરણ સમક્ષ અથવા કલમ ૧૭એ હેઠળ જિલ્લા ન્યાયાધીશની અદાલત સમક્ષ અરજી કરવાની કોઈ હકદારી આપશે નહીં. ૧૩(જ) જો ઋણગ્રાહી પેટા-કલમ (૨) માં નિર્ધારિત અવધિની અંદર તેની જવાબદારી પૂર્ણપણે ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય, તો સુરક્ષિત દેવુંદાતા તેનું સુરક્ષિત દેવું વસૂલ કરવા માટે નીચે જણાવેલ પૈકી એક અથવા વધુ પગલાં લઈ શકશે, એટલે કે:— (એ) સુરક્ષિત સંપત્તિની વસૂલાત માટે ભાડે આપવું, હસ્તાંતરણ અથવા વેચાણ કરવાનો અધિકાર સહિત ઋણગ્રાહીની સુરક્ષિત સંપત્તિઓનો કબજો લેવો; (બી) સુરક્ષિત સંપત્તિની વસૂલાત માટે ભાડે આપવું, હસ્તાંતરણ અથવા વેચાણ કરવાનો અધિકાર સહિત ઋણગ્રાહીની સુરક્ષિત સંપત્તિઓનું સંચાલન પોતાના હસ્તક લેવું; પરંતુ શરતે કે ભાડે આપવું, હસ્તાંતરણ અથવા વેચાણ કરવાનો અધિકાર માત્ર ત્યારે જ વપરાશે જ્યારે ઋણગ્રાહીના વ્યવસાયનો મહત્વપૂર્ણ હિસ્સો દેવા માટે સુરક્ષા તરીકે રાખવામાં આવ્યો હોય: અને વધુમાં શરતે કે જ્યાં સમગ્ર વ્યવસાયનું અથવા વ્યવસાયના કોઈ ભાગનું સંચાલન અલગ કરી શકાય તેવું હોય, ત્યાં સુરક્ષિત દેવુંદાતા ઋણગ્રાહીના એવા વ્યવસાયનું જ સંચાલન પોતાના હસ્તક લેશે જે સુરક્ષા અથવા દેવા સાથે સંબંધિત હોય:

(સી) કોઈપણ વ્યક્તિની નિમણૂક કરવી (જેણે આગળ “વ્યવસ્થાપક” તરીકે ઉલ્લેખિત કરવામાં આવશે), જેથી તે તે સુરક્ષિત સંપત્તિનું સંચાલન કરે જેનો કબજો સુરક્ષિત લેણદારે પોતાના હસ્તે લીધો હોય; (ડી) લખિત નોટિસ

દ્વારા કોઈપણ સમયે એવી કોઈપણ વ્યક્તિને, જેણે ઋણગ્રાહક પાસેથી કોઈ સુરક્ષિત સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી હોય અને જેણે ઋણગ્રાહકને કોઈ રકમ ચૂકવવાની બાકી હોય અથવા ચૂકવવાપાત્ર થવાની હોય, સુરક્ષિત લેણદારે એટલી રકમ ચૂકવવાની માંગ કરવી જેટલી સુરક્ષિત દેવું ચૂકવવા માટે પૂરતી હોય. એક્સ એક્સ એક્સ એક્સ એક્સ ૧૩(૮) જો સુરક્ષિત લેણદારની બાકી રકમો, તેમજ તેણે કરેલા તમામ ખર્ચ, શુલ્ક અને વ્યય સાથે, વેચાણ અથવા હસ્તાંતરણ માટે નિર્ધારિત તારીખ પહેલાં કોઈપણ સમયે સુરક્ષિત લેણદારે સમર્પિત કરવામાં આવે, તો સુરક્ષિત સંપત્તિ સુરક્ષિત લેણદાર દ્વારા વેચવામાં કે હસ્તાંતરિત કરવામાં આવશે નહીં, અને તે સુરક્ષિત સંપત્તિના હસ્તાંતરણ અથવા વેચાણ માટે તેની તરફથી કોઈ વધુ પગલું લેવામાં આવશે નહીં. ૧૩(૯) જ્યારે કોઈ નાણાકીય સંપત્તિનું વિત્તપોષણ એકથી વધુ સુરક્ષિત લેણદારો દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય અથવા સુરક્ષિત લેણદારો દ્વારા સંયુક્ત વિત્તપોષણ કરવામાં આવ્યું હોય, ત્યારે કોઈપણ સુરક્ષિત લેણદારને પેટા-કલમ (૪) હેઠળ અથવા તેના અનુસંધાને તેને પ્રદાન કરાયેલા કોઈ એક અથવા બધા અધિકારોનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર રહેશે નહીં, જ્યાં સુધી એવો અધિકાર ઉપયોગમાં લેવાની બાબતે બાકી રહેલી રકમના મૂલ્યના હિસાબે રેકૉર્ડ તારીખે ઓછામાં ઓછા ત્રણ-ચોથા હિસ્સાનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા સુરક્ષિત લેણદારો દ્વારા સંમતિ આપવામાં આવી ન હોય અને આવી કાર્યવાહી તમામ સુરક્ષિત લેણદારો પર બાંધધરીરૂપ થશે”

૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ એ તેના મૂળ સ્વરૂપમાં સમક્ષ અપીલ માટે જોગવાઈ કરતી હતી

કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ ઉપાયો, જે સુરક્ષિત લેણદાર અથવા તેના અધિકૃત અધિકારીએ લીધેલા હોય, તેનાથી પીડિત કોઈપણ વ્યક્તિને દેવું વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અરજી કરવાનો અધિકાર છે. “અપીલ” શબ્દનો ત્યારથી ૨૦૦૪ ના સુધારક અધિનિયમની કલમ ૧૦(એ) (૧) ના બળે “અરજી” શબ્દથી પ્રતિસ્થાપન કરવામાં આવ્યો છે. ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ નીચે મુજબ છે :

“૧૭. અપીલ કરવાનો અધિકાર.-(૧) આ અધ્યાય હેઠળ સુરક્ષિત દેના દારક અથવા તેના અધિકૃત અધિકારી દ્વારા કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ પગલાં લેવામાં આવ્યા હોય અને તે અંગે અસંતોષ ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ (ધિરાણગ્રાહક સહિત) [નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવી ફી સાથે અરજી કરી શકે છે] અને તેવી અરજી બાબતમાં અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા દેવું વસૂલી ન્યાયાધિકરણ સમક્ષ, આવા પગલાં લેવામાં આવેલી તારીખથી પંચોતેર નહીં પરંતુ પિસ્તાલીસ દિવસની અંદર કરી શકે છે. શરતે કે, ધિરાણગ્રાહક દ્વારા અને ધિરાણગ્રાહક સિવાયની વ્યક્તિ દ્વારા અરજી કરવા માટે અલગ અલગ ફી નિર્ધારિત કરવામાં આવી શકે છે. સ્પષ્ટીકરણ-શંકાઓના નિવારણાર્થે અહીંથી ઘોષિત કરવામાં આવે છે કે સુરક્ષિત દેના દારક દ્વારા ધિરાણગ્રાહકની રજૂઆત

અથવા આક્ષેપ સ્વીકારવામાં ન આવવાના કારણોની જાણ ધિરાણગ્રાહકને કરવી અથવા ધિરાણગ્રાહકને કારણોની જાણ કરવાની અવસ્થાએ સુરક્ષિત દેના દારક દ્વારા સંભવિત પગલાં વિશેની જાણ કરવી, તે માત્રના આધારે કોઈપણ વ્યક્તિને (ધિરાણગ્રાહક સહિત) કલમ ૧૭ ની પેટા-કલમ (૧) હેઠળ દેવું વસૂલી ન્યાયાધિકરણ સમક્ષ અરજી કરવાનો અધિકાર આપશે નહીં.

(૨) ઋણ વસુલાત ટ્રિબ્યુનલ એ વિચાર કરશે કે સુરક્ષિત ઋણદાતાએ સુરક્ષા હિતના અમલીકરણ માટે કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) માં ઉલ્લેખિત જે કોઈ પગલાં લીધાં છે, તે આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ તથા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર છે કે નહીં. (૩) જો, ઋણ વસુલાત ટ્રિબ્યુનલ, કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ તેમજ પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાનું પરીક્ષણ કર્યા પછી, આ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે સુરક્ષિત ઋણદાતા દ્વારા કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) માં ઉલ્લેખિત જે કોઈ પગલાં લેવાયા છે, તે આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ તથા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર નથી, અને સુરક્ષિત સંપત્તિઓનું સંચાલન ઋણગ્રાહકને પરત સોંપવાની અથવા સુરક્ષિત સંપત્તિઓનો કબજો ઋણગ્રાહકને પરત આપવાની આવશ્યકતા છે, તો તે આદેશ દ્વારા, સુરક્ષિત સંપત્તિઓ સંબંધે કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) માં ઉલ્લેખિત એક અથવા વધુ પગલાંનો આશરો અમાન્ય જાહેર કરી શકે છે અને પરિસ્થિતિ મુજબ સુરક્ષિત સંપત્તિઓનો કબજો ઋણગ્રાહકને

પરત આપી શકે છે અથવા સુરક્ષિત સંપત્તિઓનું સંચાલન ઋણગ્રાહકને પરત સોંપી શકે છે, તેમજ કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ સુરક્ષિત ઋણદાતા દ્વારા લેવામાં આવેલા કોઈપણ પગલાંના આશ્રય સંબંધે તે યોગ્ય અને આવશ્યક માને એવો આદેશ પસાર કરી શકે છે.

(જ) જો, દેવું વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ૧૩ ની ઉપધારા (જ) હેઠળ સુરક્ષિત લેણદારે કરેલ આશ્રય આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ તથા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલ નિયમો અનુસાર હોવાનું જાહેર કરે, તો, તે સમયે અમલમાં રહેલા કોઈપણ અન્ય કાયદામાં સમાવાયેલ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, સુરક્ષિત લેણદારને તેની સુરક્ષિત દેવાની વસૂલાત કરવા માટે દ્વારા ૧૩ ની ઉપધારા (જ) હેઠળ નિર્દિષ્ટ કરાયેલ એક અથવા વધુ ઉપાયોમાંથી આશ્રય લેવા હકદાર ગણાશે.

(પ) પેટા-કલમ (૧) હેઠળ કરવામાં આવેલી કોઈપણ અરજીનું દેવા વસૂલાત અદાલત દ્વારા શક્ય તેટલી ઝડપી રીતે નિરાકરણ કરવામાં આવશે અને તેવી અરજીની તારીખથી સાઠ દિવસની અંદર તેનો નિકાલ કરવામાં આવશે. શરતે કે દેવા વસૂલાત અદાલત લેખિતમાં નોંધવાના કારણોસર સમયાંતરે ઉક્ત અવધિ લંબાવી શકે, પરંતુ એવું હોવા છતાં દેવા વસૂલાત અદાલત સમક્ષ પેટા-કલમ (૧) હેઠળ કરવામાં આવેલી તેવી અરજી બાકી રહેવાની કુલ અવધિ, તેવી અરજી કરવામાં આવેલી તારીખથી ચાર મહિનાથી વધુ નહીં થાય.

(ક) જો પેટા-કલમ (પ) માં નિર્દિષ્ટ ચાર મહિનાની અવધિની અંદર દેવા વસૂલાત અદાલત દ્વારા અરજીનો નિકાલ કરવામાં ન આવે, તો અરજીનો કોઈપણ પક્ષકાર, જેમ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હોય તેવા સ્વરૂપમાં, દેવા વસૂલાત અદાલત સમક્ષ બાકી રહેલી અરજીના ઝડપી નિકાલ માટે દેવા વસૂલાત અદાલતને દિશાનિર્દેશ આપવા અપીલીય અદાલત સમક્ષ અરજી કરી શકે છે અને અપીલીય અદાલત આવી અરજી ઉપર દેવા વસૂલાત અદાલત દ્વારા બાકી અરજીના ઝડપી નિકાલ માટે આદેશ કરી શકે છે.

(ગ) આ અધિનિયમમાં અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, દેવું વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલ યથાશક્તિ, બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને બાકી દેવાંની વસૂલાત અધિનિયમ, ૧૯૯૩ (૧૯૯૩ નો ૫૧) તથા તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોની જોગવાઈઓ અનુસાર અપીલનો નિકાલ કરશે. ”

૨૦૦૨ ના કાયદાની કલમ ૧૮ હેઠળ, કલમ ૧૭ હેઠળ દેવા વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશથી નારાજ કોઈપણ વ્યક્તિને નિર્ધારિત સમયની અંદર અપીલ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ કરવાની પરવાનગી છે.

૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૩૫, તે સમય માટે અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં અથવા આવા કોઈ કાયદાના બળે અસર ધરાવતા કોઈપણ

દસ્તાવેજમાં તેમાં રહેલી જોગવાઈઓ સાથે અસંગત કંઈપણ સમાવાયેલ હોવા છતાં, અધિનિયમમાં સમાવાયેલ જોગવાઈઓને પ્રાધાન્યપૂર્ણ અસર આપે છે. ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૩૫ નીચે મુજબ છે :

“૩૫ આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અન્ય કાયદાઓ પર અગ્રતા ધરાવશે.— અમલમાં રહેલા કોઈપણ અન્ય કાયદામાં રહેલી તેની સાથે અસંગત કોઈપણ બાબત અથવા આવા કોઈ કાયદાના બળે અસરકારક બનેલા કોઈ દસ્તાવેજમાં રહેલી કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અમલમાં રહેશે.” ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૩૬ અન્ય બાબતો ઉપરાંત એવી જોગવાઈ કરે છે કે મર્યાદા અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદા અવધિની અંદર નાણાકીય સંપત્તિ સંબંધિત તેનો દાવો કરવામાં આવ્યો ન હોય, તો કોઈપણ સુરક્ષિત ધિરાણદાતા કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળની તમામ અથવા કોઈપણ કાર્યવાહી હાથ ધરવા હકદાર રહેશે નહીં. ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૩૬ નીચે મુજબ છે :

૩૬. મર્યાદા.— સુરક્ષિત ઋણદાતા કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળના તમામ અથવા કોઈપણ ઉપાયો અપનાવવા હકદાર રહેશે નહીં, જ્યાં સુધી નાણાકીય સંપત્તિ બાબતે તેનો દાવો મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ (૧૯૬૩ નો ૩૬) હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદાના ગાળામાં કરવામાં આવેલો ન હોય.” ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૩૭ માં જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે આ અધિનિયમની

જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અન્ય કાયદાઓ ઉપરાંત રહેશે અને તેમના હાસરૂપ ગણાશે નહીં. ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૩૭ નીચે મુજબ છે : “૩૭. અન્ય કાયદાઓનો અમલ અવરોધિત નથી. – આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો, કંપનીઓ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ (૧૯૫૬ નો ૧), સિક્યોરિટીઝ કોન્ટ્રાક્ટ્સ (રેગ્યુલેશન) અધિનિયમ, ૧૯૫૬ (૧૯૫૬ નો ૪૨), સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા અધિનિયમ, ૧૯૯૨ (૧૯૯૨ નો ૧૫), બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને બાકી દેવાનો વસૂલાત અધિનિયમ, ૧૯૯૩ (૧૯૯૩ નો ૫૧) અથવા તે સમયે અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદાના ઉપરાંત રહેશે અને તેમના હાસરૂપ ગણાશે નહીં.

૧૩. ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કેટલીક જોગવાઈઓનો પણ ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે.

૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૨(જી) માં “ઋણ” શબ્દની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે અને તે નીચે મુજબ વાંચે છે :

૨(જી)” “દેણું” એટલે કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા અથવા પ્રચલિત કાયદા હેઠળ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા અથવા બેંકો અથવા નાણાકીય સંસ્થાઓના સંઘ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી કોઈપણ

વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિ દરમિયાન, રોકડમાં કે અન્ય રીતે, બાકી હોવાનું દાવો કરવામાં આવતી કોઈપણ જવાબદારી (વ્યાજ સહિત), ભલે તે સુરક્ષિત હોય કે અસુરક્ષિત હોય, અથવા હસ્તાંતરિત કરાયેલ હોય, અથવા કોઈ દીવાની અદાલતના હુકમનામા અથવા આદેશ હેઠળ કે કોઈ લવાદી પુરસ્કાર હેઠળ અથવા અન્ય રીતે કે ગીર્ણાધિકાર હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર હોય, અને અરજીની તારીખે અસ્તિત્વમાં હોય તથા કાયદેસર રીતે વસૂલ કરી શકાય તેવી હોય :

૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ ટ્રિબ્યુનલના અધિકારક્ષેત્ર, સત્તા અને અધિકાર નક્કી કરે છે. ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ની પેટા-કલમ (૧) અન્ય બાબતો ઉપરાંત આ જોગવાઈ કરે છે કે, આવા બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને બાકી દેવાંની વસૂલાત માટે બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી આવતી અરજીઓ સ્વીકારવા અને તેનો નિર્ણય કરવા ટ્રિબ્યુનલ અધિકારક્ષેત્ર, સત્તા અને અધિકારનો ઉપયોગ કરશે. ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ નીચે મુજબ છે :

૧૭. ન્યાયાધિકરણોની અધિકારક્ષેત્ર, સત્તાઓ અને અધિકારતા (૧) નિયત તારીખથી અને ત્યારબાદ, ન્યાયાધિકરણ એવી બેંકો અને વિત્તીય સંસ્થાઓને બાકી રહેલા દેવાનો વસૂલાત માટે બેંકો અને વિત્તીય સંસ્થાઓ તરફથી કરવામાં આવેલી અરજીઓ સ્વીકારવા અને તેનો નિર્ણય કરવા માટેની અધિકારક્ષેત્ર, સત્તાઓ અને અધિકારતા વાપરશે.

(ર) અપીલીય અધીકરણ નિયુક્ત દિવસથી અને તે દિવસથી, આ અધિનિયમ હેઠળ અધીકરણ દ્વારા કરવામાં આવેલા, અથવા કરવામાં આવ્યા હોવાનું માનવામાં આવેલા, કોઈપણ આદેશ વિરુદ્ધ અપીલો સ્વીકારવા માટેની અધિકારક્ષેત્ર, સત્તાઓ અને અધિકૃતતા વાપરશે. ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ અધીકરણ સમક્ષ અરજી સંબંધિત છે. વર્તમાન વિવાદ માટે જેટલી હદ સુધી સંબંધિત છે તેટલી હદ સુધી ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ ની જોગવાઈઓ નીચે મુજબ વાંચાય છે : “૧૯(૧) અધીકરણ સમક્ષ અરજી-(૧) જ્યાં કોઈ બેંક અથવા કોઈ નાણાકીય સંસ્થાને કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી કોઈ દેવું વસૂલ કરવાનું હોય, ત્યાં તે તે અધીકરણ સમક્ષ અરજી કરી શકે છે, જેના અધિકારક્ષેત્રની સ્થાનિક હદોની અંદર

(એ) અરજી કરવામાં આવે તે સમયે, સામાવાળા, અથવા જ્યાં એકથી વધુ સામાવાળાઓ હોય ત્યાં દરેક સામાવાળા, વાસ્તવમાં અને સ્વૈચ્છિક રીતે નિવાસ કરે છે અથવા વ્યવસાય ચલાવે છે અથવા વ્યક્તિગત રીતે લાભાર્થે કાર્ય કરે છે; અથવા

(બી) એક કરતાં વધુ સામાવાળાઓ હોય ત્યાં, અરજી કરતી વખતે, તેમાંથી કોઈ પણ સામાવાળા વાસ્તવમાં અને સ્વૈચ્છિક રીતે નિવાસ કરે છે અથવા વ્યવસાય ચલાવે છે અથવા વ્યક્તિગત રીતે લાભાર્થે કાર્ય કરે છે; અથવા

(સી) કારણ-એ-દાવો, સંપૂર્ણ રીતે અથવા ભાગમાં, ઉદ્ભવે છે: શરતે કે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા, ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલની પરવાનગીથી, તેના

દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી પર, સુરક્ષા હિતના અમલીકરણ અને કર્જ વસૂલી કાયદા (સંશોધન) અધિનિયમ, ૨૦૦૪ પૂર્વે કે પછી કરવામાં આવેલી અરજી પાછી ખેંચી શકે છે, સુરક્ષીકરણ અને નાણાકીય સંપત્તિનું પુનર્નિર્માણ તથા સુરક્ષા હિતના અમલીકરણ અધિનિયમ, ૨૦૦૨ (૨૦૦૨નો ૫૪) હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે, જો તે અધિનિયમ હેઠળ અગાઉ આવી કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હોય: વધુમાં શરતે કે પેટા-કલમ (૧) હેઠળ કરવામાં આવેલી અરજી પાછી ખેંચવાની પરવાનગી મેળવવા માટે ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પ્રથમ શરત હેઠળ કરવામાં આવેલી કોઈપણ અરજીનો, શક્ય તેટલી તાત્કાલિક રીતે, તેની દ્વારા વિચાર કરવામાં આવશે અને આવી અરજીની તારીખથી ત્રીસ દિવસની અંદર તેનો નિકાલ કરવામાં આવશે: વધુમાં એ પણ શરતે કે જો આ પેટા-કલમ હેઠળ દાખલ થયેલી અરજી પાછી ખેંચવાની પરવાનગી આપવા ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ ઇનકાર કરે, તો તે તેના માટેના કારણો નોંધ્યા બાદ યોગ્ય આદેશો કરશે.

X X X

X X X

૧૯(૬) જ્યાં સામાવાળા અરજદારની માંગ સામે, તેવા અરજદાર પાસેથી તેને કાયદેસર રીતે વસૂલ કરી શકાય તેવી કોઈ નિશ્ચિત રકમ સમાયોજનરૂપે ગણવાની દાવો કરે છે, ત્યાં સામાવાળા અરજીની પ્રથમ સુનાવણી સમયે, પરંતુ ત્યારબાદ નહીં, સિવાય કે ટ્રિબ્યુનલ પરવાનગી આપે, સમાયોજન માટે

ગણવાની માગવામાં આવતી દેવાની વિગત ધરાવતું લેખિત નિવેદન રજૂ કરી શકે છે.

૧૯(૭) લેખિત નિવેદનને પ્રતિવાદ દાવાની બાબતમાં દાવાપત્ર જેટલી જ અસર થશે જેથી ટ્રિબ્યુનલ મૂળ દાવા તેમજ સમાયોજન બંને બાબતમાં અંતિમ આદેશ આપી શકે.

૧૯(૮) અરજીમાંનો સામાવાળા, પેટા-કલમ (૬) હેઠળ સમાયોજનની દલીલ કરવાનો પોતાના હક ઉપરાંત, અરજદારના દાવા સામે પ્રતિદાવા સ્વરૂપે, અરજી દાખલ થવા પહેલાં અથવા પછી, પરંતુ સામાવાળાએ પોતાનો બચાવ રજૂ કર્યો હોય તે પહેલાં અથવા બચાવ રજૂ કરવા માટે મર્યાદિત સમય પૂરો થાય તે પહેલાં, અરજદાર સામે સામાવાળાને ઉપજેલા કારણ-એ-દાવા અંગેનો કોઈપણ હક અથવા દાવો ઊભો કરી શકે છે, ભલે એવો પ્રતિદાવો હાનિભરપાઈના દાવાના સ્વરૂપનો હોય કે ન હોય.

૧૯(૯) પેટા-કલમ (૮) હેઠળનો પ્રતિદાવો પ્રતિવાદ દાવા જેટલી જ અસર ધરાવશે જેથી ટ્રિબ્યુનલ એ જ અરજીમાં મૂળ દાવા તેમજ પ્રતિદાવા બંને અંગે અંતિમ આદેશ આપી શકે.”

નોંધનીય છે કે ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ની પેટા-કલમ (૧) સાથે સંલગ્ન ત્રણ શરતો વિધાનમંડળ દ્વારા પ્રણીત કરવામાં આવી છે અને ૨૦૦૪ના સંશોધન અધિનિયમ દ્વારા ૧૯૯૩ના અધિનિયમમાં ઉમેરવામાં આવી છે.

૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૨૨ ટ્રિબ્યુનલ તથા અપીલીય ટ્રિબ્યુનલની પ્રક્રિયા અને સત્તાઓ નિર્ધારિત કરે છે. ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૨૨ નીચે મુજબ વાંચાય છે :

“૨૨(૧) ટ્રિબ્યુનલ અને અપીલીય ટ્રિબ્યુનલની પ્રક્રિયા અને સત્તાઓ.-

(૧) ટ્રિબ્યુનલ અને અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૦૮ (૧૯૦૮નો ૫), દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયાથી બંધાયેલ નહીં હોય, પરંતુ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો દ્વારા માર્ગદર્શિત થશે અને આ અધિનિયમ તથા કોઈપણ નિયમોની અન્ય જોગવાઈઓને આધીન રહીને, ટ્રિબ્યુનલ અને અપીલીય ટ્રિબ્યુનલને પોતાની બેઠકો જે સ્થળોએ યોજવી હોય તે સહિત પોતાની પ્રક્રિયા નિયમિત કરવાની સત્તા રહેશે.

(૨) આ અધિનિયમ હેઠળ પોતાના કાર્યોનું નિર્વહણ કરવા માટે, ટ્રિબ્યુનલ અને અપીલીય ટ્રિબ્યુનલને, દાવો ચલાવતી વખતે, નીચે દર્શાવેલ બાબતો અંગે નાગરિક અદાલતને નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૦૮ (૧૯૦૮નો ૫) હેઠળ પ્રાપ્ત હોય તેવી જ સત્તાઓ રહેશે, એટલે કે:-

(એ) કોઈપણ વ્યક્તિને સમન્સ પાઠવી તેની હાજરી સુનિશ્ચિત કરવી અને તેને શપથ પર તપાસવી; \

(બી) દસ્તાવેજોની શોધ તથા રજૂઆતની માંગ કરવી;

(સી) સોગંદનામાઓ પર પુરાવો સ્વીકારવો;

(ડી) સાક્ષીઓ અથવા દસ્તાવેજોની તપાસ માટે કમિશન જારી કરવું;

(ઈ) પોતાના નિર્ણયોની પુનઃસમીક્ષા કરવી;

(એફ) ગેરહાજરી બદલ અરજી ફગાવવી અથવા તેનો એકતરફી નિર્ણય કરવો;

(જી) ગેરહાજરી બદલ કોઈ અરજી ફગાવવાનો કોઈ આદેશ અથવા તેના દ્વારા એકતરફી રીતે કરવામાં આવેલ કોઈ આદેશ રદ કરવો;

(એચ) એવો કોઈપણ અન્ય મુદ્દો, જે નિર્ધારિત કરવામાં આવે.

(૩) ટ્રિબ્યુનલ અથવા અપીલેટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષની કોઈપણ કાર્યવાહી, ભારતીય દંડ સંહિતા (૪૫/૧૮૬૦) ની કલમ ૧૯૩ અને ૨૨૮ના અર્થમાં, અને કલમ ૧૯૬ના હેતુઓ માટે, ન્યાયિક કાર્યવાહી ગણાશે અને ટ્રિબ્યુનલ અથવા અપીલેટ ટ્રિબ્યુનલ, દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ (૨/૧૯૭૪) ની કલમ ૧૯૫ અને અધ્યાય ૨૬ના તમામ હેતુઓ માટે નાગરિક અદાલત ગણાશે.” ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૨૪માં જોગવાઈ છે કે મર્યાદા અધિનિયમની જોગવાઈઓ, શક્ય તેટલી હદ સુધી, ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ કરવામાં આવેલી અરજીને લાગુ પડશે. ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૨૪ નીચે મુજબ વાંચાય છે : “૨૪ મર્યાદા- મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૦૬૩ (૩૬/૧૯૬૩), ની જોગવાઈઓ, શક્ય તેટલી હદ સુધી, ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ કરવામાં આવેલી અરજીને લાગુ પડશે.”

૧૪. આ કાનૂની જોગવાઈઓ ધ્યાનમાં રાખીને, અરજદારઓની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોનું પરીક્ષણ કરવું જરૂરી છે.

૧૫. પ્રથમ, સામાવાળા-કંપની ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળના કોઈપણ પગલાં લે તે પહેલાં, સુનાવણીના અધિકારના પ્રશ્ન તરફ વળીએ. જોઈ શકાય છે કે સ્વીકાર્ય રીતે, ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળ, આવી કોઈ સ્પષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી કે જેના દ્વારા આવી કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવે તે પહેલાં સુનાવણીની તક આપવામાં આવે અથવા પ્રતિનિધિત્વ કરવાની છૂટ આપવામાં આવે.

૧૬. માર્ડિયા કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણય પહેલાં, ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ જારી કરાયેલા નોટિસોના પ્રતિસાદરૂપે ધિરાણગ્રાહકો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવતાં આક્ષેપોનો નિકાલ કરવાની આવશ્યકતા પણ સંહિતાબદ્ધ કરવામાં આવી ન હતી. માર્ડિયા કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળના નોટિસોના પ્રતિસાદરૂપે ધિરાણગ્રાહકો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવતાં આક્ષેપોના ન્યાયસંગત નિકાલની આવશ્યકતાને માન્યતા આપી હતી. આ સંદર્ભમાં, એવું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ

૧૩ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ ધિરાણગ્રાહકોને નોટિસ આપવાનો મૂળભૂત હેતુ એ છે કે ધિરાણગ્રાહક પોતાનો જવાબ રજૂ કરી શકે, જેમાં તે કારણો સમજાવે કે ૬૦ દિવસની અંદર નોટિસનું પાલન ન થાય તો કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળના પગલાં લેવા જોઈએ કે નહીં. એવું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે આવી નોટિસના જવાબમાં ઉઠાવવામાં આવેલા આક્ષેપો પર ઋણદાતાએ પોતાનું મન લગાવવું આવશ્યક છે અને નોટિસના જવાબમાં ઉઠાવવામાં આવેલા આવા આક્ષેપો પર વિચાર કરવા માટે વિશેષરૂપે આંતરિક પ્રણાલી વિકસાવવી આવશ્યક છે. ઉઠાવવામાં આવેલા આક્ષેપોનો કોઈ અર્થપૂર્ણ વિચાર થવો જોઈએ, માત્ર ઔપચારિક રીતે તેમને નકારી કાઢીને ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ કઠોર પગલાં લેવા આગળ વધવું નહીં. એકવાર ઋણદાતા પર આવી ફરજ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હોય, તો બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓએ તેમના ધિરાણગ્રાહકો સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે ન્યાયસંગતતાના સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ રહેવા માટે, ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળની નોટિસના જવાબમાં ઉઠાવવામાં આવેલા આક્ષેપો અથવા મુદ્દાઓ સ્વીકારવામાં આવ્યા નથી તેના કારણોની તેમને જાણ કરવી અનુકૂળ રહેશે. આવા આક્ષેપોને નામંજૂર કરતા કારણોનો પણ સંદેશ આપવામાં આવવો જોઈએ. તે માત્ર ચુકિતસંગતતા અને ન્યાયસંગતતાની આવશ્યકતા પૂર્ણ કરવા માટે જ હશે. તે જ સમયે, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે એ પણ સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે ઉઠાવવામાં આવેલા આક્ષેપો સ્વીકારવામાં આવ્યા નથી

તેના કારણોની જાણકારી આપવી, ૨૦૦૨ના અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ અનુમતિ ન હોય તેવી કાર્યવાહીનો આશરો લેવા માટેનું કારણ માની શકાય નહીં.

૧૭. તેથી જોઈ શકાય છે કે માર્ડિયા કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે ધિરાણગ્રાહકના આક્ષેપો નામંજૂર કરવાના કારણોની જાણ મેળવવાના તેના મર્યાદિત અધિકારને માન્યતા આપી હતી. આ નિર્ણય આપ્યા બાદ, વિધાનમંડળે પણ કલમ ૧૩માં પેટા-કલમ (૩એ) ઉમેરવાથી ૨૦૦૨ના અધિનિયમની જોગવાઈઓમાં યોગ્ય સુધારો કર્યો છે. તેથી, કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૩એ) ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળના નોટિસોના પ્રતિસાદરૂપે ધિરાણગ્રાહકો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા આક્ષેપો નામંજૂર કરવાના કારણોની જાણ કરવાની આવશ્યકતા અંગે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના તારણોને સંહિતાબદ્ધ કરે છે. ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૩એ) ના પરંતુક દ્વારા પણ નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના નિરીક્ષણોને કાનૂની સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે, જેમાં જોગવાઈ છે કે આ રીતે જાણ કરવામાં આવેલા કારણો અથવા કારણોની જાણ કરવાની અવસ્થાએ સુરક્ષિત ઋણદાતા દ્વારા સંભવિત કાર્યવાહી, ધિરાણગ્રાહકને કલમ ૧૭ હેઠળ દેવાં વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અથવા કલમ ૧૭એ હેઠળ જિલ્લા ન્યાયાધીશની અદાલત સમક્ષ અરજી કરવાની કોઈ હકદારી આપશે નહીં.

૧૭.૧. એ સુસ્થાપિત છે કે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો અને સાંભળવાની આવશ્યકતા સ્પષ્ટ વૈધાનિક જોગવાઈઓ દ્વારા અથવા આવશ્યક અનુસંગો દ્વારા પણ મર્યાદિત અથવા બાકાત રાખી શકાય છે.

૧૭.૨. ૨૦૦૨ના અધિનિયમમાં, કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૩એ) ની પરંતુક જોગવાઈ સ્પષ્ટપણે એ બાબતે વધુ કોઈ અરજી કરવાને પ્રતિબંધિત કરે છે કે સુરક્ષિત ઋણદાતાઓ દ્વારા ઋણગ્રાહકોના વાંધાઓ નકારતાં કારણોની જાણ અંગે કલમ ૧૭ હેઠળ દેવું વસૂલાત અધિકરણ સમક્ષ અથવા કલમ ૧૭એ હેઠળ જિલ્લા ન્યાયાધીશ સમક્ષ કોઈ અરજી કરવામાં આવે. આ બાબત નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે માર્ડિયા કેમિકલ્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) કેસમાં કરેલ અવલોકનો સાથે સુસંગત છે.

૧૮. મેરેડિયા કેમિકલ્સ (સુપ્રી), માં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે ૨૦૦૨ના અધિનિયમની વિવિધ જોગવાઈઓ પર તેની સાંવિધાનિક માન્યતાનું નિર્ધારણ કરવા વિગતવાર વિચારણા કરી હતી. ઉક્ત નિર્ણયમાં કરાયેલા કેટલાક અવલોકનો વર્તમાન વિચારાધીન મુદ્દા પર સીધી અસર ધરાવે છે. તેથી, ઉક્ત નિર્ણયનો થોડોક વિસ્તૃત ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક બનશે.

૨૩/૦૮/૨૦૦૬

૧૮.૧. ઉક્ત નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૧૮ માં, દેવાનો આપનારાઓ તરફથી કરવામાં આવેલ દલીલ નીચે મુજબ નોંધવામાં આવી હતી :

“બીજી તરફ, કલમ ૩૪ કોઈપણ એવા મુદ્દા અંગે, જેનું નિર્ધારણ દેવું વસૂલી ન્યાયાધિકરણ અથવા અપીલીય ન્યાયાધિકરણ કરવા સશક્ત હોય, તે અંગે કોઈ દાવો સ્વીકારવા માટે દિવાણી અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને અવરોધે છે. તે વધુમાં એવું પણ જોગવાઈ કરે છે કે, અધિનિયમ દ્વારા અથવા તેની હેઠળ, અથવા બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને બાકી દેવાનો વસૂલાત અધિનિયમ, ૧૯૯૩ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ કોઈપણ સત્તાના અનુસંધાને લેવામાં આવેલ અથવા લેવામાં આવનારી કોઈપણ કાર્યવાહી અંગે, કોઈપણ અદાલત અથવા અન્ય સત્તાધિકારી દ્વારા મનાઈદ્રુકમ આપવામાં આવશે નહીં. કલમ ૩૫, અન્ય કોઈપણ કાયદા હેઠળ રહેલી જોગવાઈઓ પર, આ અધિનિયમની જોગવાઈઓને અગ્રપ્રભાવી અસર આપે છે. તેથી, રજૂઆત એવી છે કે કલમ ૧૩ હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવે તે પહેલાં, આક્ષેપિત બાકી રકમો અથવા એન.પી.એ. અંગે ઊભા થનારા કોઈપણ વિવાદના નિવારણ માટે કોઈ મંચ અથવા નિણાયકારી યાંત્રિકી ઉપલબ્ધ નથી.”

૧૮.૨. વર્ષ-૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ કાર્યવાહી દાખલ કરવા માટે ૭૫% પૂર્વ-જમા કરવાની આવશ્યકતા અંગેની વધુ દલીલનો

નિર્ણયના પરિષ્કેદ ૧૮માં નીચે મુજબ ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો :

“એમ પણ રજૂ કરવામાં આવે છે કે એકવાર સુરક્ષિત સંપત્તિઓનો કબજો લઈ લેવાય પછી દાવાની ૭૫% રકમ જમા કરાવવાનો કોઈ ખાસ પ્રસંગ જ રહેતો નથી, કારણ કે તે પહેલેથી જ સુરક્ષિત હોય છે અને સુરક્ષિત સંપત્તિઓનું સંચાલન તથા કબજો ઋણદાતાના હાથમાં જતો રહે છે. પરિણામે સ્થિતિ એવી બને છે કે ઋણગ્રાહકને એવી નિષ્સહાય સ્થિતિમાં મૂકી દેવામાં આવે છે કે જેમાં તેના વિરુદ્ધ લેવાયેલા કઠોર પગલાં અંગેની તેની ફરિયાદ તે રજૂ કરી શકતો નથી. તેના માટે નાગરિક અદાલતના દરવાજા બંધ છે અને કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ પગલાં લેવામાં આવે તે પહેલાં કોઈ નિર્ણયાત્મક યાંત્રિકી ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી નથી. એવી કાનૂની જોગવાઈ, એમ રજૂ કરવામાં આવે છે, મનસ્વી છે અને અતાર્કિકતાના દોષથી ગ્રસ્ત છે.”

૧૮.૩. ઉક્ત નિર્ણયના પરિષ્કેદ ૨૦ માં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે કરજદારોની તરફથી કરવામાં આવેલ આ દલીલનો પણ નોંધ લીધો હતો કે ધારા ૧૩ ની ઉપધારા (જ) હેઠળ જોગવાઈ કરાયેલા કડક પગલાં લેવામાં આવ્યા પછી, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા વળતર ચૂકવવાની જોગવાઈરૂપ ઉપાય ભાગ્યે જ સંત્વનાસમાન છે.

૧૮.૪. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉક્ત નિર્ણયમાં જે પ્રશ્નોનો વિચાર કર્યો હતો,

તેઓ ચુકાદાના ફરિયાદી ૩૩ માં નીચે મુજબ ઘડવામાં આવ્યા હતા :

૩૩. પક્ષકારોની પરસ્પર વિરોધી દલીલોનો સર્વાંગી દષ્ટિકોણ અપનાવતા, અમને એવું લાગે છે કે વ્યાપક રીતે જે મુખ્ય પ્રશ્નો અમારા વિચારાધીન આવે છે તે આ મુજબ છે :

૧) શું, ખાસ કરીને તે સમયે જ્યારે અન્ય એક અધિનિયમ પહેલેથી અમલમાં હતો, પ્રવર્તમાન પૃષ્ઠભૂમિમાં આ અધિનિયમ બનાવવો આવશ્યક ન હતો, એ આધાર પર આ કાયદાને પડકારી શકાય?

૨) શું અધિનિયમની કલમો ૧૩ અને ૧૭ હેઠળની જોગવાઈઓ, ખાસ કરીને અધિનિયમની કલમ ૩૪ હેઠળ દીવાની અદાલતનો અભિગમ અવરોધિત કરવામાં આવ્યો હોય તે પરિસ્થિતિમાં, ઉદારલેનાર દ્વારા વસૂલી વિરુદ્ધ ઉઠાવવામાં આવેલ આક્ષેપો/વિવાદો પર વિચારણા કરી તેનો નિર્ણય કરવા માટે પૂરતી અને અસરકારક પદ્ધતિ પ્રદાન કરે છે?

૩) શું અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ ઉપલબ્ધ ઉપાય ભ્રામક છે, કારણ કે તે માત્ર અધિનિયમની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ કાર્યવાહી કરવામાં આવ્યા પછી જ ઉપલબ્ધ બને છે અને અપીલ ફક્ત માંગણી નોટિસમાં ઉઠાવવામાં આવેલા દાવાની ૭૫% રકમ જમા કરાવ્યા પછી જ સ્વીકાર્ય બને છે?

૪) શું બે ખાનગી પક્ષકારો વચ્ચે થયેલા કરાર હેઠળની શરતો અથવા વર્તમાન

હકોમાં, કાયદાની એવી જોગવાઈઓ દ્વારા ફેરફાર કરી શકાય કે જે કરારના એક પક્ષકારના હિતમાં એકતરફી રીતે કેટલીક સત્તાઓ આપે?

૫) શું અધિનિયમની કલમ ૧૩ હેઠળ અદાલતના હસ્તક્ષેપ વિના મિલકતોના વેચાણ માટેની જોગવાઈ અંગ્રેજી ગીરોને સમકક્ષ છે અને દીવાની અદાલતના અધિકારક્ષેત્ર પરના પ્રતિબંધની વ્યાપ્તિ પર તેનો શું પ્રભાવ પડે છે?

૬) શું અધિનિયમની કલમો ૧૩ અને ૧૭(૨) હેઠળની જોગવાઈઓ આ અદાલતના વિવિધ નિર્ણયોમાં નિર્ધારિત માપદંડોના આધારે અસંવિધાનિક છે?

૭) શું અધિનિયમ ઘડતી વખતે ઋણદાતાની જવાબદારીના સિદ્ધાંતને સંપૂર્ણપણે અવગણવામાં આવ્યો છે અને તેનો શું પ્રભાવ છે?

૧૮.૫. નિર્ણયના પરિણેદ ૩૪ માં નીચે મુજબના નિરીક્ષણો કરવામાં આવ્યા છે, જે અમારા હેતુ માટે સંબંધિત છે :

"૩૪. કેટલાક તથ્યો એવા છે કે જેઓનો નોંધ લેવો આવશ્યક છે, તે એ છે કે બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓએ અરજદારો તથા અન્ય ઉદ્યોગોને ભારે પ્રમાણમાં નાણાકીય સહાય પૂરી પાડી છે. આ પણ એક તથ્ય છે કે મોટી રકમ હજુ સુધી વસૂલ થઈ નથી. અદાલતો મારફતે દેવાની વસૂલી કરવાની સામાન્ય પ્રક્રિયા લાંબી હોય છે અને તેમાં લાગતો સમય આવી બાકી રકમોની વસૂલી માટે યોગ્ય નથી. નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા ઉદ્યોગોને આપવામાં આવતી નાણાકીય

સહાય માટે નાણાકીય પ્રવાહિતા આવશ્યક છે; અન્યથા, મોટી રકમો અવરોધિત થઈ જાય છે, જેના કારણે એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થાય છે કે જે આર્થિક પ્રગતિને મંદ બનાવે છે અને તેના અનુસંધાનમાં અનેક અન્ય પ્રતિકૂળ અસરોએ જન્મ લે છે. આ તમામ પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને, ૧૯૯૩માં ‘બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને બાકી દેવાની વસૂલી અધિનિયમ’ બનાવવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ આંકડાઓ દર્શાવે છે તેમ તે પણ ઇચ્છિત પરિણામો લાવી શક્યો નહોતો. અરજદારોની તરફથી એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે લાંબા સમય સુધી દેવાની વસૂલી ન્યાયાધિકરણોની રચના કરવામાં તથા પ્રમુખ અધિકારીઓની નિમણૂંક કરવામાં સરકારોની નિષ્ક્રિયતા કારણે એવું બન્યું. તે પરિબળને અલગ રાખ્યા બાદ પણ, નોંધવું જરૂરી છે કે સંબંધિત ક્ષેત્રોમાં બાબતો વધુ ઝડપી ગતિએ આગળ વધે તેવી આવશ્યકતા છે. આજના વૈશ્વિક અર્થતંત્રમાં નાણાકીય સહાય અને બાકી રકમોની વસૂલી માટેની જૂની અને પરંપરાગત પદ્ધતિઓને જ ચિંપટાઈને રહેવું કદાચ મુશ્કેલ બની શકે. તેથી, અમારા મત મુજબ, દેવાનો પ્રતિભૂતીકરણ કરવાની દિશામાં અને એન.પી.એ.ની વધુ ઝડપી વસૂલી માટે ઉપાયો વિકસાવવાના હેતુસર લેવામાં આવેલ પગલું અનાવશ્યક હતું, અથવા કારણ કે આ ક્ષેત્રમાં ‘બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને બાકી દેવાની વસૂલી અધિનિયમ’ નામનો એક કાયદો પહેલેથી જ અમલમાં હતો, તેથી તે અણગમતા કાયદાનો લાદણ હતો, એવું કહી શકાય નહીં.

૧૮.૬. નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૩૫ અને ૩૬ માં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે દેશમાં પ્રવર્તમાન નાણાકીય પ્રણાલી સંબંધિત નરસિંહમ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોની નોંધ લીધી હતી. પરિચ્છેદ ૩૬ માં એવું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે :

“પરિસ્થિતિઓના એકંદર સમૂહને અને વિશ્વવ્યાપી નાણાકીય પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતા, જો નીતિના પ્રશ્નરૂપે બાકી વસૂલ કરવા માટે હજી વધુ ઝડપી કાનૂની પદ્ધતિ હોવી જોઈએ એવું માનવામાં આવ્યું હોય, તો એવો નીતિ-નિર્ણય દોષારોપણનો વિષય બની શકતો નથી, તેમજ નાણાકીય નીતિ સંબંધિત એવા ઉપાયની વૈધતા કસોટી કરવા માટે તે બાબત અદાલતો દ્વારા તપાસવાનો વિષય પણ નથી.”

૧૮.૭ ઋણગ્રાહકોને તેમની ફરિયાદો રજૂ કરવા માટે ઉપલબ્ધ ઉપાયોના પ્રશ્ન પર નીચે મુજબ નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૪૫ માં વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો :

“૪૫. ઉપર અમે દર્શાવેલી પૃષ્ઠભૂમિમાં, ઋણગ્રાહકને પોતાની ફરિયાદ રજૂ કરવા માટે કયા મંચો અથવા ઉપાયો ઉપલબ્ધ છે તે અંગે અમે વિચાર કરી શકીએ. અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ ઋણગ્રાહકને નોટિસ આપવાનો હેતુ એવો છે કે, નોટિસનું ૬૦ દિવસની અંદર પાલન ન થવાના સંજોગોમાં કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ પગલાં લેવાં જોઈએ કે

નહીં તે અંગેના કારણો સમજાવતો જવાબ ઋણગ્રાહક દ્વારા રજૂ કરી શકાય. આવા નોટિસના જવાબમાં ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓ અંગે ઋણદાતાએ પોતાના મનનો ઉપયોગ કરવો જ જોઈએ અને નોટિસના જવાબમાં ઉઠાવવામાં આવેલા આવા વાંધાઓ પર વિચાર કરવા માટે ખાસ કરીને આંતરિક વ્યવસ્થા વિકસાવવામાં આવવી જોઈએ. ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓનો માત્ર ઔપચારિક રીતે ઇનકાર કરીને અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ કડક પગલાં લેવા આગળ વધવા કરતાં, તેવા વાંધાઓ પર કોઈ સાર્થક વિચારણા થવી જોઈએ. એકવાર ઋણદાતાના ભાગે આવી ફરજની કલ્પના કરવામાં આવે, ત્યારે બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓએ પોતાના ઋણગ્રાહકો સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ પગલાં લેવા પહેલાં, તેમની ઉપર બજાવવામાં આવેલી નોટિસના જવાબમાં ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓ અથવા મુદ્દાઓ સ્વીકારવામાં ન આવ્યા હોય તેના કારણોથી તેમને અવગત કરવું, ન્યાયસંગતતાના સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ અને અનુકૂળ રહેશે. ઋણગ્રાહકના વાંધાઓને નામંજૂર કરતાં આવા કારણો, સુરક્ષિત ઋણદાતા દ્વારા ઋણગ્રાહકને પણ સંપ્રેષિત કરવામાં આવવા જોઈએ. આ માત્ર સંસ્થાગત નાણાં પુરવઠાના વ્યવહારોમાં ચુકિતચુકતતા અને ન્યાયસંગતતાની આવશ્યકતા પૂર્ણ કરવા માટે જ રહેશે, જે દેશની અર્થવ્યવસ્થાના દૃષ્ટિકોણથી અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે અને સશક્ત અર્થવ્યવસ્થાના વિકાસના હેતુને પણ સિદ્ધ કરશે. તે નિશ્ચિતપણે સામાન્ય રીતે સુરક્ષિત દેવાદારોને પોતાના કારોબાર એવા ઢબે સંચાલિત કરવામાં

માર્ગદર્શન આપશે કે જેથી તેઓ ડિફોલ્ટમાં હોવાનું જણાય નહીં અને કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ સમાવાયેલા અપ્રિય પગલાં માટે જવાબદાર ન ઠરે. તે જ સમયે, અને વધુ મહત્વપૂર્ણ રીતે, અમારે નિર્વિવાદ રીતે સ્પષ્ટ કરવું જરૂરી છે કે સુરક્ષિત ઋણગ્રાહક દ્વારા લેવાયેલા વાંધાઓ સ્વીકારવામાં ન આવતા તેના કારણોની જાણ કરવાથી, અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ અનુમતિપાત્ર ન હોય તેવી કાર્યવાહીનો આશરો લેવા માટે કોઈ અવસર મળ્યો છે એમ માનવું નહીં. પરંતુ ઋણગ્રાહકના વાંધાઓ સ્વીકારવામાં ન લેવાના કારણોની જાણ કરવી, નિશ્ચિતપણે તેની જાણકારી માટે રહેશે, જે તેની જાણવાનો અધિકાર — એટલે કે, તેની વાંધાઓ સુરક્ષિત ઋણદાતા દ્વારા શા માટે સ્વીકારવામાં આવી નથી, જ્યારે તે અદાલતના હસ્તક્ષેપ વિના સુરક્ષિત સંપત્તિઓનું અથવા તેનો વ્યવસ્થાપન/ધંધો કબજે લેવા જેવા કડક પગલાં લેવા ઇચ્છે છે — તેની દિશામાં એક આગળનું પગલું થશે. જેના સંબંધમાં અધિનિયમની કલમ ૧૩(જ) હેઠળ પગલાં લેવાય તેવી શક્યતા છે, એવી વ્યક્તિને તેના વાંધાઓ નામંજૂર થવાના કારણો જાણવા ના અધિકારથી વંચિત રાખી શકાય નહીં. અધિનિયમની જોગવાઈઓ મુજબ, તે વ્યક્તિને તે તબક્કે સંપ્રેષિત કરાયેલા કારણો અથવા સુરક્ષિત ઋણદાતાની સંભાવિત કાર્યવાહી પડકારવાનો હક ન હોઈ શકે, જો સુધી અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ આપવામાં આવેલ દેવું વસૂલી અધિકરણ સમક્ષ જવાનો તેનો હક, અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ કોઈ પગલું લેવાય ત્યારબાદ પરિપક્વ ન થાય.

૧૮.૮. આમ, ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩(૨) હેઠળની નોટિસના જવાબમાં ઉધારલેનાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓ સ્વીકારવામાં ન લેવાંના કારણો સંપ્રેષિત કરવાનું આવશ્યક હોવાનું નિષ્કર્ષે આવતાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉક્ત નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૪૮માં નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા:

"૪૮. અધિનિયમના માળખા અંતર્ગત સુરક્ષિત કર્જદારને ઉપલબ્ધ આગામી રક્ષણ એ છે કે તે અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ દેવું વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલનો આશરો લે. એવો અધિકાર માત્ર ત્યારે જ ઉપજે છે જ્યારે અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૧) હેઠળ પગલાં લેવાયા હોય.

૧૮.૯. ત્યારબાદ નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે સામાન્ય દીવાની કાયદા હેઠળ ઉપચાર પરના પ્રતિબંધના પ્રશ્નનું પરીક્ષણ આગળ વધારીને કર્યું અને દીવાની કાર્યવાહી માટે મર્યાદિત અવકાશ હજી પણ ઉધારલેનારાઓ માટે ખુલ્લો છે એવું નિષ્કર્ષ નોંધ્યા પછી, નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૫૪ માં ઉધારલેનારાઓ તરફથી કરવામાં આવેલી આ દલીલને નકારી કાઢી કે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) માં સમાવાયેલ જોગવાઈઓના બળે, ઉધારલેનારાઓ ગીર્ણના મુક્તિકરણનો પોતાનો અધિકાર ગુમાવે છે. એમ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સંપત્તિના મુક્તિકરણનો અધિકાર સંપૂર્ણપણે લુપ્ત થઈ ગયો છે એવું કહી શકાય નહીં. ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૮) ની

જોગવાઈઓનો વિચાર કરતાં, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં રકમના તફાવત અંગે કોઈ વિવાદ ન હોય તેવા કિસ્સામાં આ અધિકારનો ઉપયોગ થઈ શકે અને અન્ય કિસ્સાઓમાં રકમના તફાવતનો પ્રશ્ન ખુલ્લો રાખી શકાય અને સંપત્તિના વેચાણ પહેલાં તેનો નિર્ણય કરાવી શકાય.

૧૮.૧૦. નિર્ણયના ફક્ત ૫૯ માં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળની કાર્યવાહી, ભલે તેને એવો શીર્ષક આપવામાં આવ્યો હોય, તે અપીલીય કાર્યવાહી નથી અને એવું વર્ણન ભ્રામક નામકરણ છે. તે પ્રારંભિક કાર્યવાહીના તબક્કા સમાન છે, જેમ કે નાગરિક અદાલતમાં દાવો દાખલ કરવો. કલમ ૧૭ હેઠળની કાર્યવાહી નાગરિક દાવાના સ્થાને છે, જે ઉપાય સામાન્ય રીતે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૩૪ હેઠળના પ્રતિબંધને કારણે ઉપલબ્ધ રહેતો નથી. નોંધનીય છે કે ત્યારથી ૨૦૦૪ ના સુધારક અધિનિયમ દ્વારા કલમ ૧૭ ની જોગવાઈઓમાં યોગ્ય રીતે સુધારો કરીને “અપીલ” શબ્દના સ્થાને “અરજી” શબ્દ પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે.

૧૮.૧૧. ત્યારબાદ નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળના ઉપાયનો લાભ લેવા માટે ૭૫% પૂર્વ-જમા કરવાની આવશ્યકતાની કાયદેસરતાનો વિચાર કરવા આગળ વધ્યું. આવી આવશ્યકતા

અસંવિધાનિક હોવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું અને તે મુજબ તેને રદ કરવામાં આવી.

૧૮.૧૨. નિર્ણયના અનુચ્છેદ ૬૮ માં એવું અવલોકિત કરવામાં આવ્યું હતું કે, વિવાદિત અધિનિયમની માન્યતાને પડકારવા માટે અરજદારોએ મૂકેલો મુખ્ય ભાર એ છે કે, ઋણગ્રાહકને પોતાની ફરિયાદનું સ્વતંત્ર નિર્ણાયક સત્તાધિકારી સમક્ષ પ્રતિપાદન કરવાની કોઈ નિર્ણયાત્મક વ્યવસ્થા ઉપલબ્ધ નથી. વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ ઉપલબ્ધ અપીલનો ઉપાય માત્ર ત્યારબાદ જ ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે જ્યારે વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ સુરક્ષિત ઋણદાતા દ્વારા પહેલેથી જ પગલાં લેવામાં આવી ચૂક્યાં હોય, જેમાં સુરક્ષિત સંપત્તિના વેચાણ, તેની વ્યવસ્થા પોતાના કબજામાં લેવી તથા તે સંબંધિત તમામ હસ્તાંતરપાત્ર અધિકારોનો સમાવેશ થાય છે, તેવી દલીલ નોંધવામાં આવી હતી. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ એ દલીલ પણ કરવામાં આવી હતી કે, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળનો ઉપાય હંમેશા ઉપલબ્ધ રહે જ એવો નથી, કારણ કે વિવાદ માત્ર બે ખાનગી પક્ષકારો વચ્ચેનો જ હોઈ શકે છે.

૧૮.૧૩. બાબતના અનેક પાસાઓ પર વિચાર કર્યા બાદ, ૨૦૦૨ના અધિનિયમની જોગવાઈઓની બંધારણીય માન્યતા સંબંધિત પ્રશ્નો નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ નિષ્કર્ષિત કર્યા હતા :

“૭૫. અરજદારાઓ તરફથી કરવામાં આવેલી આ દલીલના સંદર્ભમાં કે કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ નોટિસ જારી કરવામાં આવે તે પહેલાં તેમને સાંભળવાનો હક્ક છે, અને એવું ન થવાથી પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો ઇનકાર થાય છે, તે બાબતે એ રજૂ કરવા માટે અમુક ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે દરેક કેસમાં સુનાવણી આપવાની જોગવાઈ કરવી આવશ્યક નથી. ઉદાહરણ તરીકે, અનુજ્ઞાપત્ર સંબંધિત કાયદાના મામલે, ૧૯૬૧ (૩) એસસીઆર ૧૩૫, કિશન ચંદ અરોરા (ઉપરોક્ત) જુઓ. અન્ય જે ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તે આ પ્રમાણે છે : ૧૯૬૩ (૨) એસસીઆર ૩૫૩, લછમણ દાસ વિ. પંજાબ રાજ્ય, ૧૯૭૭ (૨) એસસીસી રપ૬ ખાતે ર૬૨, ચેરમેન, બોર્ડ ઓફ માઈનિંગ એક્ઝામિનેશન વિ. રામજી અને ૨૦૦૨ (૩) એસસીસી ૪૯૬ ખાતે પ૦૪ પરિચ્છેદ ૭, હરિયાણા ફાઈનાન્શિયલ કોર્પોરેશન વિ. જગદંબા ઓઈલ મિલ્સ, એ રજૂ કરવા માટે કે પ્રાકૃતિક ન્યાયનો ખ્યાલ કોઈ કઠોર બંધ બેસતું સૂત્ર નથી. વિપરીત રીતે, તે કેસના તથ્યો, તપાસની પ્રકૃતિ, જે નિયમો હેઠળ ન્યાયાધિકરણ કાર્યરત છે અને એ બાબત પર આધાર રાખે છે કે કોઈ વ્યક્તિને અયોગ્ય રીતે નુકસાન ન પહોંચે. દેતા અને દેવાદાર વચ્ચેનો સંબંધ, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે, મૂળભૂત રીતે કરારના ક્ષેત્રમાં આવે છે.”

“૭૬. પૂર્વવર્તી પરિચ્છેદોમાં દર્શાવ્યા મુજબ પક્ષકારો દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોના સંદર્ભમાં, અમે આ સ્પષ્ટ કરવાનું ઇચ્છીએ છીએ કે લેણદારે દેવાદારને નોટિસ આપવાનો મુદ્દો કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના અમલને

આકર્ષતો નથી. દેવાદારે પરત ચૂકવવાનું જે બાકી હોય તે તેને જણાવવું હંમેશાં ખુલ્લું રહે છે. આ તબક્કે લેણદાર પાસેથી કોઈ સુનાવણીની માંગ કરી શકાય નહીં. જ્યાં સુધી અપીલની જોગવાઈનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી અમે ચુકાદાના પૂર્વ ભાગમાં પહેલેથી જ ચર્ચા કરી છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળની કાર્યવાહીનું વર્ણન દેવાદેણ વસૂલાત અધિકરણ સમક્ષ અપીલ તરીકે ખોટી રીતે કરવામાં આવ્યું છે. હકીકતમાં, અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ લેવામાં આવેલ કોઈપણ પગલાં અંગે લેણદાર વિરુદ્ધ કોઈ ફરિયાદ હોય તો તે સ્થિતિમાં કાર્યવાહી મૂળરૂપે શરૂ કરવામાં આવે છે તેવું આ એક મંચ છે. તેથી, અપીલ માટેની જોગવાઈ આવશ્યક છે કે નહીં તે મુદ્દે થયેલા નિર્ણયો વર્તમાન કેસના તથ્યોમાં કોઈ સહાયરૂપ નથી.

"૭૭. આ પણ સાચું છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ માંગણી અને નોટિસ આપવાના તબક્કા સુધી ઉધારલેનાર દ્વારા કોઈ સાંભળણીનો દાવો કરી શકાતો નથી. પરંતુ, અદાલતના હસ્તક્ષેપ વિના અને તે તબક્કે અદાલત અથવા અન્ય કોઈ મંચનો આશરો લેવા પર પ્રતિબંધ સાથે લેવામાં આવનાર પગલાંઓની કડક પ્રકૃતિને જોતા, વસૂલાતની આવી પ્રક્રિયા શરૂ કરવામાં આવે તે પહેલાં સુરક્ષિત લેણદારે ઉધારલેનારના કહેવાને ધ્યાનમાં રાખવું જ જોઈએ, એવું માનવું માત્ર ચુકિતસંગત બને છે. જેથી બતાવી શકાય કે અધિનિયમની કલમ ૧૩(૨) હેઠળની નોટિસના જવાબમાં ઉધારલેનારે આપેલો જવાબ મનનપૂર્વક વિચારવામાં આવ્યો છે. જવાબમાં ઉઠાવવામાં આવેલા આક્ષેપો

સ્વીકારવામાં ન આવે તો, તે માટેના કારણો ભલે કેટલા પણ સંક્ષિપ્ત હોય, ઉધારલેનારને સંપ્રેષિત કરવા જ જોઈએ. નિશ્ચિતપણે, કોઈ અધિનિયમની માન્યતા અંગે અનુમાન તેની તરફેણમાં હોય છે અને ખાસ કરીને લોકહિતમાં અપનાવવામાં આવેલી નાણાકીય અને આર્થિક નીતિઓ સંબંધિત બાબતોમાં, કાયદેસર જોગવાઈને સહેલાઈથી અસંવિધાનિક જાહેર ન કરવી જોઈએ; પરંતુ આવી કાયદેસર જોગવાઈનો આશરો લેતી વખતે એ જોવું જરૂરી રહેશે કે જેમને ગંભીર પગલાં દ્વારા વસૂલાત અમલમાં મૂકવાની સત્તાઓ સોંપવામાં આવી છે, તેમના હાથે પીડિત વ્યક્તિઓને ન્યાયસંગત વ્યવહાર પ્રાપ્ત થાય.

"૭૯. કેટલીક રજૂઆતો કરવામાં આવી છે, જેમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં અધિનિયમની જોગવાઈઓ કઈ રીતથી કાર્યક્ષમ રીતે અમલમાં મૂકી શકાય તે સ્પષ્ટ ન હોય. અમને એવું લાગે છે કે દર્શાવવામાં આવેલા આક્ષેપો એવા નથી કે જે કાયદાને અમાન્ય અથવા અસંવિધાનિક બનાવે. અધિનિયમની કોઈ નિશ્ચિત જોગવાઈના અમલ અંગે કોઈ નિશ્ચિત તથ્યપરિસ્થિતિમાં ઊભી થતી આવી સમસ્યાઓ, જ્યારે અને જેમ ઊભી થાય ત્યારે વિચારણા માટે લેવામાં આવી શકે. તેથી, અમને એવું લાગતું નથી કે તે પ્રશ્નોમાં પ્રવેશ કરવાની જરૂર છે.

"૮૦. વિચારાધીન અધિનિયમ હેઠળ, અમે જાણીએ છીએ કે કાર્યવાહી હાથ ધરતા પહેલાં ૬૦ દિવસની નોટિસ આપવી આવશ્યક છે અને

અધિનિયમની કલમ ૧૩(જ) હેઠળના ઉપાયો હાથ ધર્યા પછી, દેવું વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલનો અભિગમ કરવા માટે અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ એક કાર્યપદ્ધતિની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. ઉપર નોંધાયેલ જોગવાઈઓ ઉધારલેનારને કંઈક વાજબી રક્ષણ મળે તે હેતુસર છે. ઉપરોક્ત દૃષ્ટિકોણથી મુદ્દાને જોતા, અધિનિયમની વિવિધ જોગવાઈઓમાંથી જે નિષ્કર્ષ બહાર આવે છે, તે નીચે મુજબ છે :-

૧. અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ, સુરક્ષિત ધિરાણદાતાને અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ જોગવાયેલ કોઈપણ ઉપાય હાથ ધરવા આગળ વધતા પહેલાં ૬૦ દિવસની નોટિસ બજાવવી ફરજિયાત છે. નોટિસની બજાવણી થયા પછી, જો ઉધારલેનાર કોઈ વાંધો ઉઠાવે અથવા સુરક્ષિત ધિરાણદાતાના વિચારાર્થે તથ્યો રજૂ કરે, તો નોટિસના એવા જવાબનો યોગ્ય મનન-વિચાર સાથે વિચાર કરવો જ જોઈએ અને વાંધાઓ સ્વીકારવામાં ન આવવાના કારણો, ભલે તે કેટલાંય સંક્ષિપ્ત હોય, ઉધારલેનારને સંદેશવામાં આવવા જોઈએ. આ નિષ્કર્ષના સંદર્ભમાં અમે ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં પહેલેથી જ ચર્ચા કરી છે. આ રીતે સંદેશવામાં આવેલા કારણો માત્ર ઉધારલેનારને માહિતી/જાણ માટે જ રહેશે અને તે તબક્કે અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ દેવું વસૂલાત ટ્રિબ્યુનલનો અભિગમ કરવાનો કોઈ અધિકાર ઉત્પન્ન કરશે નહીં.

૨. જેમ અગાઉથી જ ચર્ચા કરવામાં આવી છે તેમ, કલમ ૧૩ ની પેટા-

કલમ (૪) હેઠળ પગલાં લેવામાં આવ્યા હોવા પર અને મિલકતના વેચાણ/હરાજની તારીખ પહેલાં, ઋણગ્રાહક માટે અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ ડેટ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ (અરજી) દાખલ કરવી ખુલ્લી રહેશે.

૩. ટ્રિબ્યુનલને તેની આનુષંગિક સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતા , યોગ્ય અને ઉચિત ગણાય તેવી શરતો લાદવાની શરતે, કોઈપણ સ્થિતિ/વચગાળાનો આદેશ પસાર કરવાની અધિકારિતા રહેશે.

૪. આ બાબતે અગાઉ કરવામાં આવેલી ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતાં, અમને એવું જણાય છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ અપીલ (અરજી) સ્વીકારતા પહેલાં દાવો કરાયેલ રકમના ૭૫% જમા કરવાની આવશ્યકતા, યુક્તિસંગતતાના તમામ માપદંડો વિરુદ્ધ દમનકારી, ભારરૂપ અને મનસ્વી શરત છે. આવી શરત અમાન્ય છે અને તેને રદ કરવામાં આવવી યોગ્ય છે.

૫. આ ચુકાદામાં અગાઉ ચર્ચા કરવામાં આવી છે તેમ, અમને એવું જણાય છે કે અદાલતના હસ્તક્ષેપ વિના અમલમાં મૂકી શકાય તેવી ઇંગ્લિશ ગીર્વી સંબંધિત બાબતોમાં, નાગરિક અદાલતમાં નાગરિક દાવો જાળવી રાખવો, જે સીમિત પરિસર અને મર્યાદિત આધારોએ તે માન્ય હોય છે, તે ખુલ્લો રહેશે."

૧૮.૧૪. ફરરા ૮૧ માં નિર્ણયના સમાપન ભાગમાં, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે :

"૮૧. ચુકાદામાં કરવામાં આવેલી ચર્ચા તથા પૂર્વવર્તી પરિચ્છેદોમાં

સમાવાયેલા નિષ્કર્ષો અને નિર્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે ઠરાવીએ છીએ કે ઋણગ્રાહકોને વાજબી રીતે ન્યાયસંગત વ્યવહાર તેમજ બાબતનું ઋણ વસૂલી અધિકરણ સમક્ષ નિર્ધારણ કરાવવા તક પ્રાપ્ત થશે. અમુક જોગવાઈઓનો પ્રભાવ કેટલાક ઋણગ્રાહકો માટે થોડો કઠોર હોઈ શકે છે, પરંતુ તે આધારે અધિનિયમની વાંધાજનક જોગવાઈઓને અસંવિધાનિક કહી શકાતી નથી, કારણ કે અધિનિયમનો હેતુ એન.પી.એ. તરીકે જાહેર કરાયેલા બાકી લેણાંની વધુ ઝડપી વસૂલી હાંસલ કરવાનો અને મૂડીની પ્રવાહિતા તથા સંસાધનોની વધુ સારી ઉપલબ્ધતા સુનિશ્ચિત કરવાનો છે, જેથી દેશની અર્થવ્યવસ્થાના વિકાસ અને સામાન્ય રીતે જનકલ્યાણને સહાય મળે, જે જાહેર હિતને આગળ વધારે છે.

૧૮.૧૫. અંતે, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉદ્દંધન કરનાર હોવાથી કલમ ૧૭ની પેટા-કલમ (૨) ને અતિઅધિકારક્ષેત્રની ઠરાવવામાં આવી હતી તે સિવાય, ૨૦૦૨ના અધિનિયમની માન્યતા તથા તેની જોગવાઈઓને યથાવત્ રાખવામાં આવી.

૧૯. આથી એવું જોવામાં આવી શકે છે કે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ તમામ જોગવાઈઓની માન્યતા અને અમલક્ષમતાનો વિચાર કર્યો હતો અને વિગતવાર પરીક્ષણ દ્વારા એ નિષ્કર્ષ પહોંચ્યું હતું કે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ ની પેટા-કલમ (૨) સિવાય બાકીની તમામ જોગવાઈઓ બંધારણીય રીતે માન્ય છે. વિશેષ નોંધપાત્ર રીતે,

ઉક્ત નિર્ણયના અનુચ્છેદ ૮૧ માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે, કેટલીક જોગવાઈઓનો પ્રભાવ કેટલાક ઋણાલેનારાઓ માટે થોડોક કઠોર હોઈ શકે, પરંતુ માત્ર તે આધાર પર ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની પડકારવામાં આવેલી જોગવાઈઓને અસંવિધાનિક કહી શકાય નહીં, કારણ કે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમનો હેતુ એન.પી.એ. તરીકે જાહેર કરાયેલ બાકી રકમોની વધુ ઝડપી વસૂલી કરવો તથા મૂડીની પ્રવાહિતા અને સંસાધનોની વધુ સારી ઉપલબ્ધતા સુનિશ્ચિત કરવી છે, જેથી દેશની અર્થવ્યવસ્થાના વિકાસ અને સામાન્ય જનકલ્યાણમાં સહાય થાય, જે જાહેર હિતને અનુસરે છે.

૧૯.૧. ધિરાણગ્રાહકને ઉપલબ્ધ ઉપચારોના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરતાં, એવું જાણવા મળ્યું હતું કે સુરક્ષિત ઋણદાતાઓએ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળની નોટિસના પ્રતિસાદરૂપે ધિરાણગ્રાહકે ઉઠાવેલ તમામ વાંધાઓનો નિકાલ કરવો પડશે અને તે વાંધાઓ સ્વીકારવામાં ન આવવાના કારણો ધિરાણગ્રાહકોને સંપ્રેષિત કરવા પડશે. ઉક્ત આવશ્યકતા નાણાકીય સંસ્થાઓ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે ચુકિતસંગતતા અને ન્યાયસંગતતાની આવશ્યકતા સાથે સુસંગત હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું. તેમ છતાં, આ તબક્કે સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ધિરાણગ્રાહકો દ્વારા લેવાયેલા વાંધાઓ સ્વીકારવામાં ન આવવાના કારણોના સંપ્રેષણને એવો અવસર આપનાર માનવું નહીં કે જેના આધારે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની

જોગવાઈઓ હેઠળ અનુમતિપાત્ર ન હોય તેવી કાર્યવાહીઓનો આશ્રય લેવામાં આવે. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે કારણોનું સંપ્રેષણ ધિરાણગ્રાહકના જ્ઞાનાર્થે હશે, કારણ કે જેના સંબંધમાં ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩(જ) હેઠળ પગલાં લેવાય તેવી શક્યતા હોય, તેને તેના વાંધાઓ ન સ્વીકારવાના કારણો જાણવા મળવાનો અધિકાર નકારી શકાય નહીં. તેમ છતાં, તે સમયે તે સંપ્રેષિત કરાયેલા કારણોને અથવા સુરક્ષિત ઋણદાતાની સંભાવિત કાર્યવાહી ને પડકારવાનો તે હકદાર નહીં બને, જ્યાં સુધી ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ જોગવાઈમાં આવેલ મુજબ દેવું વસૂલી અધિકરણનો આશ્રય લેવાનો તેનો અધિકાર, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ કોઈ પગલું લેવાયા પછી, પરિપક્વ ન થાય. આ સંદર્ભમાં, નિર્ણયના પરિણેદ ૪૮ માં વધુમાં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે અધિનિયમના માળખા અંતર્ગત સુરક્ષિત ધિરાણગ્રાહકને ઉપલબ્ધ આગળનું રક્ષણ અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ દેવું વસૂલી અધિકરણનો આશ્રય લેવાનું છે અને આવો અધિકાર માત્ર ત્યારે જ ઉપજે છે જ્યારે અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (જ) હેઠળ પગલાં લેવામાં આવે.

૨૦. માર્ડિયા કેમિકલ્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) ના સમગ્ર નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતા, ઉક્ત નિર્ણયમાંથી પ્રગટ થતી મજબૂત આધારભૂત દાર્શનિકતા એવી થાય છે કે, ભલે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કેટલીક

જોગવાઈઓ કેટલાક ઋણગ્રાહકો વિરુદ્ધ કઠોર હોય, છતાં તે જોગવાઈઓને અસંવિધાનિક જાહેર કરી શકાય નહીં, કારણ કે અધિનિયમ જે હેતુ સાથે ઘડવામાં આવ્યો છે તે એવો છે કે એન.પી.એ. તરીકે જાહેર કરાયેલા બાકી પડતાં દાવાઓની વધુ ઝડપી વસૂલી થાય અને મૂડીની તરલતા તથા સંસાધનોની વધુ સારી ઉપલબ્ધતા રહે, જેથી દેશની અર્થવ્યવસ્થાના વિકાસ અને સામાન્ય જનકલ્યાણમાં સહાય મળે, જે જાહેર હિતને અનુરૂપ રહેશે.

૨૦.૧. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્ણયના ફક્ત ૪૫ અને ૪૮ માં કરેલી મહત્વપૂર્ણ નોંધો એવી છે કે, યદ્યપિ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળની નોટિસના પ્રતિસાદરૂપે ઋણગ્રાહકો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓનું વિચારણું કરવું તથા તે વાંધાઓ સ્વીકારવામાં ન આવવાના કારણોનો સંદેશ આપવો સુરક્ષિત લેણદાર માટે આવશ્યક રહેશે, તેમ છતાં એવો સંદેશ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળ અનુમતિપ્રાપ્ત ન હોય તેવી કાર્યવાહીનો આશ્રય લેવા માટે કોઈ અવસર આપતો નથી અને ત્યારબાદ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળ સુરક્ષિત ઋણગ્રાહકને ઉપલબ્ધ આવતી કાલજીરૂપ જોગવાઈ કલમ ૧૭ હેઠળ દેવું વસૂલી ન્યાયાધિકરણનો આશ્રય લેવાની રહેશે, અને તે પણ માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળના પગલાં લેવાઈ ચૂક્યા હોય.

૨૧. સમગ્ર નિર્ણયને એકંદરે વાંચતાં અને વિશેષ કરીને ઉપર નોંધાયેલ

નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતની નોંધોના સંયુક્ત પ્રભાવને જોતા, આ અદાલત એ નિષ્કર્ષે પહોંચે છે કે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળ એવો કોઈ તબક્કો કલ્પાયેલો નથી કે જેમાં ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળના આગળના પગલાં લેવાય તે પહેલાં ઋણગ્રાહકને સુનાવણી આપવામાં આવે, તેમજ ન્યાયિક અર્થઘટન દ્વારા એવો કોઈ વધારાનો તબક્કો પણ ઉમેરવામાં આવી શકે તેમ નથી.

૨૨. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, અરજદારો તરફથી શીખેલા પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી નાણાવટી એ દલીલ કરી હતી કે જેમની સંપત્તિનો કબજો લેવાઈ રહ્યો છે અથવા જેમની ફેક્ટરીનું સંચાલન પોતાના કબજામાં લેવામાં આવી રહ્યું છે એવા ઋણગ્રાહકોને, આવા કઠોર પગલાં લેવાય તે પહેલાં, સુનાવણીનો હક રહેશે. તેમના કહેવા મુજબ, આ આવશ્યકતા ખાસ કરીને ત્યારે ઊભી થાય છે જ્યારે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) હેઠળ કલ્પાયેલી પરિસ્થિતિ સર્જાઈ રહી હોય, જેમાં ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ અનુમતિપ્રાપ્ત કોઈપણ પગલું લેવા ઈચ્છતા સુરક્ષિત લેણદારે ઓછામાં ઓછા ૩/૪ સુરક્ષિત લેણદારોની સંમતિ પ્રાપ્ત કરવી આવશ્યક બને.

૨૩. જે સંસ્થા રાજ્ય નથી, તેની સામે પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો આશ્રય લેવો શક્ય છે કે નહીં તે શંકાસ્પદ છે. પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતો તથા સુનાવણીની આવશ્યકતા ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ હેઠળ સમાયેલ

સમાનતાની જોગવાઈમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે અને રાજ્ય દ્વારા કોઈ ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક આદેશ કરવામાં આવે તે પહેલાં, અથવા તો રાજ્ય દ્વારા પ્રતિકૂળ નાગરિક પરિણામો પેદા કરતી કોઈ વહીવટી કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવે તે પહેલાં, તે એક આવશ્યક માગણી હોવાનું માનવામાં આવે છે.

૨૪. કોઈપણ સ્થિતિમાં, અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોને અચળ બંધ માળખામાં બાંધી શકાય નહીં અને કાયદાની સ્પષ્ટ જોગવાઈઓ દ્વારા અથવા આવશ્યક અનુસંકેત દ્વારા પણ તેમાં મર્યાદા મૂકી શકાય છે અથવા તો તેને સંપૂર્ણપણે દૂર પણ કરી શકાય છે.

૨૫. ડૉ. રાશ લાલ યાદવ વિ. બિહાર રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં, જે (૧૯૯૪) ૫ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૨૬૭ માં અહેવાલિત છે, તેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પેશી કોટન મિલ્સ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, જે (૧૯૮૧) ૧ એસ.સી.સી. ૬૬૪ માં અહેવાલિત છે, તેમજ મોહિન્દર સિંહ ગિલ વિ. ચીફ ઇલેક્શન કમિશનર, જે (૧૯૭૮) ૧ એસ.સી.સી. ૪૦૫ માં અહેવાલિત છે, તે કેસોમાં થયેલ અગાઉના નિર્ણયની નોંધ લેતાં નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે ચર્ચામાંથી જે તારણ બહાર આવે છે તે એ છે કે જ્યાં સુધી કાયદો સ્પષ્ટપણે અથવા આવશ્યક અર્થઘટનથી કુદરતી ન્યાયના નિયમના અમલને બાકાત રાખતો ન હોય, ત્યાં

સુધી અદાલતો મૌન રહેલ અધિનિયમોમાં પણ આ આવશ્યકતાને વાચા આપશે અને નાગરિક પરિણામો ધરાવતા વહીવટી પગલાંના કેસોમાં પણ તેના અમલ પર આગ્રહ રાખશે. તેમ છતાં, ઉક્ત કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું નિષ્કર્ષ કાઢ્યું હતું કે વિધાન ઇતિહાસ સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ રીતે દર્શાવે છે કે વિધાનમંડળનો આશય સત્તાનો ઉપયોગ કરીને હટાવવાની કાર્યવાહી પહેલાં સાંભળવાની તક આપવાના નિયમને બાકાત રાખવાનો હતો.

૨૫.૧. આસિસ્ટન્ટ એક્સાઈઝ કમિશનર અને અન્ય વિ. ઇસાક પીટર અને અન્યના, (૧૯૯૪) ૪ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસેસ ૧૦૪ માં અહેવાલિત કેસમાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે ન્યાયસંગતતા અને ચુક્તિસંગતતાના સિદ્ધાંતને કાયદેસર સ્વભાવ ધરાવતા કરારની સ્પષ્ટ શરતોમાં ફેરફાર કરવા માટે વિકસાવી શકાય નહીં.

૨૫.૨. ડૉ. ઉમરાવ સિંહ ચૌધરી વિ. એમ.પી. રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં, જેનો અહેવાલ (૧૯૯૪) ૪ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૩૨૮ માં પ્રસિદ્ધ થયો છે, તે કેસમાં પરિચ્છેદ ૪ માં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે, કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો કાયદાનું સ્થાન લેતા નથી, પરંતુ કાયદાને પૂરક બને છે. તેનો અમલ સ્પષ્ટ રીતે અથવા આવશ્યક નિહિતાર્થ દ્વારા બાકાત રાખી શકાય છે. સંવિધાન હેઠળની કાયદાકીય જોગવાઈનું ધ્યાનમાં લેતાં, ઉક્ત કેસમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સ્પષ્ટ અનુમાન એ થાય છે કે કુદરતી ન્યાયનો

સિદ્ધાંત બાકાત રાખવામાં આવ્યો છે.

૨૫.૩. એસ.એન. મુખર્જી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, જે (૧૯૯૦) ૪ સુપ્રીમ કોર્ટ કેસિસ ૫૯૪ માં અહેવાલિત છે, તે કેસમાં પરિષ્કેદ ૩૯ માં, અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યો બજાવતી વહીવટી સત્તાધિકારી દ્વારા કારણો નોંધવાની આવશ્યકતા મનમાનીની શક્યતાઓને દૂર કરવાનો અને નિર્ણય-પ્રક્રિયામાં ન્યાયસંગતતાનો એક દરજ્જો સુનિશ્ચિત કરવાનો હેતુ સિદ્ધ કરે છે એવો નિષ્કર્ષ આપતાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને કાયદાની સ્પષ્ટ જોગવાઈઓ દ્વારા અથવા વિષયવસ્તુના સ્વરૂપ, અધિનિયમની યોજના અને તેની જોગવાઈઓમાંથી આવશ્યક તાત્પર્ય દ્વારા અવલંબિત ન રાખી શકાય. એ પણ નોંધાયું હતું કે આવી જોગવાઈના પાયા પર રહેલ જાહેર હિત, કારણો નોંધવાની આવશ્યકતા જે હિતકારી હેતુ સિદ્ધ કરે છે તે કરતાં પ્રબળ ઠરશે. તેથી, આવા કેસમાં આવી આવશ્યકતા પર આગ્રહ રાખી શકાય નહીં.

૨૫.૪. આર.એસ. દાસ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ના કેસમાં, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ સર્વોચ્ચ અદાલત ૫૯૩ માં અહેવાલિત છે, તે કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિષ્કેદ ૨૫ માં નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા હતા:

“૨૫. એ સુસ્થાપિત છે કે પ્રાકૃતિક ન્યાયના નિયમો કઠોર નિયમો નથી; તેઓ લવચીક છે અને તેમનો અમલ કાયદેસરની જોગવાઈની પરિસ્થિતિ અને પૃષ્ઠભૂમિ, અસર પામી શકે તેવા અધિકારના સ્વભાવ અને તેનાથી ઉપજતા પરિણામો પર આધારિત છે; તેમનો અમલ દરેક કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ પર નિર્ભર છે. આ સિદ્ધાંતો તમામ કેસો અને તમામ પરિસ્થિતિઓમાં લાગુ પડતા નથી. આ અસંહિતાબદ્ધ નિયમોનો અમલ ઘણીવાર સ્પષ્ટ જોગવાઈથી અથવા અનુસંગિક અર્થઘટન દ્વારા બાકાત રાખવામાં આવે છે. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. તુલસીરામ પટેલ, (૧૯૮૫) ૩ એસ.સી.સી. ૩૯૮: (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૫ એસ.સી. ૧૪૧૬) માં, આ અદાલતની બંધારણીય પીઠે વહીવટી નટપટિઓ માટે પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોની લાગુપડતાની વ્યાપ્તિ અને સીમાનો વિચાર કર્યો હતો. મેડન જે.એ આ મુદ્દે કાયદાકીય સ્થિતિનું સંક્ષેપમાં નિદર્શન કરતાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: “જ્યાં સુધી ઓડી અલ્ટરમ પાર્ટમ નિયમનો પ્રશ્ન છે, ઇંગ્લેન્ડ અને ઇન્ડિયા બન્નેમાં, એ સુસ્થાપિત છે કે જ્યાં કોઈ આદેશ પસાર થાય તે પહેલાં પૂર્વ સૂચના અને સાંભળવાની તકનો અધિકાર તાત્કાલિક કાર્યવાહી કરવામાં અવરોધ ઊભો કરે, ત્યાં એવો અધિકાર બાકાત રાખી શકાય છે. જ્યાં લેવાયેલી કાર્યવાહીનો સ્વભાવ, તેનો વિષય અને હેતુ અને સંબંધિત કાયદેસરની જોગવાઈઓની રચના તે બાકાત રાખવાનું સમર્થન આપે, ત્યાં પણ આ અધિકાર બાકાત રાખી શકાય છે; તેમજ, જો ઓડી અલ્ટરમ પાર્ટમ નિયમનો સમાવેશ કરવાથી વહીવટી પ્રક્રિયા સ્થગિત બની જાય અથવા જ્યાં

તાત્કાલિકતા અથવા ત્વરિત કાર્યવાહી કરવાની આવશ્યકતા એવી માંગ કરતી હોય, જેમ કે મનિકા ગાંધીના કેસમાં, (૧૯૭૮) ૨ એસ.સી.આર. ૬૨૧ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૮ એસ.સી. ૫૯૭) દર્શાવવામાં આવ્યું છે, ત્યાં પણ આ નિયમનો આશ્રય લઈ શકાય નહીં." વર્તમાન કેસોમાં કાયદેસરની નિયમાવલીઓ પસંદગી કરતી વખતે ઓડી અલ્ટરમ પાર્ટમનો નિયમ સ્પષ્ટ રીતે કે અનુસંગિક રીતે લાગુ પાડતી નથી. બીજી તરફ, નિયમાવલીઓ હેઠળની યોજના અનુસંગિક અર્થઘટન દ્વારા ઉપરોક્ત નિયમની લાગુપડતા બાકાત કરે છે. પસંદગી યાદી દર વર્ષે તૈયાર કરવામાં આવે છે, જે સામાન્ય રીતે એક વર્ષ સુધી અથવા નવી પસંદગી યાદી તૈયાર થાય ત્યાં સુધી અમલમાં રહે છે. જો પસંદગીની પ્રક્રિયા દરમિયાન કોઈ વરિષ્ઠ અધિકારીનું નામ પસંદગી યાદીમાં સામેલ ન થવાને કારણે તેને અવરોધવામાં આવે અને જો તેને રજૂઆત કરવાની તક આપવામાં આવે અને તે પછી જ યાદી અંતિમ કરવામાં આવે, તો પ્રક્રિયા ભારૂપ અને સમયખાઉ બની જાય. આવી પ્રક્રિયામાં, સમિતિ માટે વાજબી અવધિમાં પસંદગી યાદી તૈયાર કરવી અને અંતિમ કરવી મુશ્કેલ બનશે અને પસંદગી યાદી તૈયાર કરવાનો મૂળ હેતુ જ નિષ્ફળ જશે. તેથી, નિયમાવલીઓની યોજના સ્પષ્ટપણે ઓડી અલ્ટરમ પાર્ટમના સિદ્ધાંતને બાકાત રાખવાનું સમર્થન આપે છે. રાજ્ય નાગરિક સેવાના તે સભ્યનો, જેને વિચારણા કર્યા પછી પણ પસંદગી યાદીમાં સ્થાન આપવામાં આવ્યું નથી, કોઈ સ્થિર થયેલો કાયદેસર અધિકાર પ્રતિકૂળ રીતે અસર પામતો નથી. પસંદગી યાદીમાં સમાવેશ ન થવાથી રાજ્ય નાગરિક

સેવાના સભ્યનો, સરકારી કર્મચારી તરીકે તેને ઉપાર્જિત થયેલો કોઈ અધિકાર છીનવાતો નથી; તેથી પ્રસ્તાવિત અવરોધ સામે રજૂઆત કરવાની તેને કોઈ તક આપવી આવશ્યક નથી.”

૨૫.૫. સ્પેશ કોટન મિલ્સ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૧૯૮૧) ૧ સુપ્રીમ કોર્ટ કેસેસ ૬૬૪ તરીકે અહેવાલિત કેસમાં, પરિષદ ૨૮ માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે અગાઉ, યદ્યપિ સામાન્ય રીતે એવું માનવામાં આવતું હતું કે પ્રાકૃતિક ન્યાયના નિયમો માત્ર ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યવાહી પર જ લાગુ પડશે, ભારત ખાતે અદાલતોએ એવો નિર્ધાર કર્યો છે કે નાગરિક પરિણામો સંકળાયેલા વિષયોમાં વહીવટી આદેશ અથવા નિર્ણય પણ પ્રાકૃતિક ન્યાયના નિયમો સાથે સુસંગત રીતે જ કરવામાં આવવો જોઈએ. અર્ધ-ન્યાયિક અને વહીવટી નિર્ણયોની વચ્ચેનો આ કલ્પિત ભેદ એ. કે. કૈપાક વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (તત્સ્થાને) એ.આઈ.આર. ૧૯૬૯(૨) એસ.સી.સી. ૨૬૨ તરીકે અહેવાલિત કેસમાં લગભગ લુપ્ત થવાના બિંદુ સુધી મટાડી દેવામાં આવ્યો હતો. જોકે, જણાવેલા નિર્ણયના પરિષદ ૩૧ માં વધુમાં એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રાકૃતિક ન્યાયના નિયમો માત્ર તેવા ક્ષેત્રોમાં જ કાર્ય કરી શકે જ્યાં માન્ય રીતે બનાવવામાં આવેલ કોઈ કાયદો આવરી લેતો ન હોય. તેઓ કાયદાને પૂરક બની શકે છે, પરંતુ તેનું સ્થાન લઈ શકતા નથી. જો કોઈ વૈધાનિક જોગવાઈ ખાસ કરીને અથવા અનિવાર્ય નિહિત અર્થથી પ્રાકૃતિક

ન્યાયના નિયમોની અમલવારીને બાકાત રાખે, તો અદાલત વિધાનમંડળના આદેશની અવગણના કરી શકતી નથી. કોઈ આપેલ કેસમાં વૈધાનિક સત્તાના ઉપયોગમાં પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો અમલ સંપૂર્ણપણે અથવા ભાગરૂપે બાકાત રાખવામાં આવ્યો છે કે નહીં, તે સત્તા પ્રદાન કરતી જોગવાઈની ભાષા અને મૂળભૂત રચના, સત્તાની પ્રકૃતિ, જે હેતુ માટે તે પ્રદાન કરવામાં આવી છે તે હેતુ અને તે સત્તાના ઉપયોગના પરિણામ પર આધાર રાખે છે.

૨૬. ઉપરોક્ત ન્યાયિક ઉચ્ચારણોને ધ્યાનમાં રાખીને અને મામલાના તથ્યો તરફ ફરી વળી, હું એવું નિષ્કર્ષ કરું છું કે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ સુરક્ષિત ઋણદાતા દ્વારા નોટિસ જારી કરવામાં આવ્યા બાદ અને તે નોટિસના પ્રતિસાદમાં ઋણલેનારના વાંધાઓનો વિચાર કરી તેમની નિકાલ કરી, અને કલમ ૧૩(૩એ) હેઠળ જે રીતે નિર્ધારિત છે તે મુજબ તેની જાણ કરવામાં આવ્યા પછી, ઋણલેનારને વધુ એક સાંભળણીનો તબક્કો ઉમેરવાની કોઈ શક્યતા નથી. સર્વોચ્ચ અદાલતે માર્ટિયા કેમિકલ્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં નોંધેલા મુજબ ૨૦૦૨ નો અધિનિયમ જે પૃષ્ઠભૂમિમાં ઘડવામાં આવ્યો છે તે તથા જણાવેલા નિર્ણયના પરિણેદ ૪૫, ૪૮ અને ૮૧ માં કરાયેલા અવલોકનોને પણ ધ્યાનમાં લેતાં, હું આ નિષ્કર્ષે આવવામાં જરાય સંકોચ અનુભવતો નથી કે આવો કોઈ તબક્કો કલ્પિત કરવામાં આવ્યો નથી અને તે પ્રદાન પણ કરી શકાય તેમ નથી. ૨૦૦૨ ના

અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ સુરક્ષિત ઋણદાતાઓને નિર્ધારિત કોઈપણ ઉપાય હાથ ધરવાની મંજૂરી આપવા પૂર્વે આવો તબક્કો ઉમેરવો, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ ઘડવાના હેતુને પ્રતિકૂળ જશે, એટલે કે “એન.પી.એ. તરીકે જાહેર કરાયેલા બાકીદારોની ઝડપી વસૂલાત હાંસલ કરવા તથા મૂડીની પ્રવાહિતા અને સંસાધનોની વધુ સારી ઉપલબ્ધતા દ્વારા દેશની અર્થવ્યવસ્થાના વિકાસ અને સામાન્ય જનકલ્યાણને સહાયરૂપ થવું, જે જાહેર હિતને પ્રોત્સાહન આપશે”, તેમ સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે.

૨૭. માર્ટિયા કેમિકલ્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પરીક્ષિત કરેલી ૨૦૦૨ ના અધિનિયમમાં સમાયેલ તમામ જોગવાઈઓની સમષ્ટિને ધ્યાનમાં લેતાં, મને ભય છે કે જણાવેલ દલીલ સ્વીકારવામાં આવી શકે તેમ નથી. ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ નિર્ધારિત મુજબ વાંધાઓના નિકાલ પછી, સુરક્ષિત ઋણદાતા કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ નિર્ધારિત કોઈપણ ઉપાયનો આશરો ન લે ત્યાં સુધી જણાવેલ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ વધુ ઉપચાર કલ્પિત કરવામાં આવ્યો નથી. તે પછી જ, ઋણલેનાર ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળ ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલનો સંપર્ક કરવાની સ્થિતિમાં આવશે. સ્પષ્ટ અન્યાય અને અતિશય કઠિનાઈના કેસમાં, ઋણલેનારની મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા માટે કોઈ આપેલ કેસમાં રિટ અધિકારિતા ઉપલબ્ધ રહેશે. તેમ છતાં, અધિનિયમ

હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાનો સંભવિત દુરુપયોગ થવાના આવા વ્યક્તિગત મામલા પરથી એ સામાન્ય અનુમાન ન્યાયસંગત ઠરી શકે નહીં કે આવી સત્તાઓ મનસ્વી રીતે અથવા તેવી સત્તાના ઉપયોગ માટેની પૂર્વશરતો પૂર્ણ કર્યા વિના વપરાશે. સર્વોચ્ચ અદાલતે માર્દિયા કેમિકલ્સ લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) માં અવલોકન કર્યું છે કે કેટલીક જોગવાઈઓ કેટલીક વ્યક્તિગત પરિસ્થિતિઓમાં કઠોર રીતે કાર્ય કરી શકે, પરંતુ માત્ર તે આધાર પર જોગવાઈઓની માન્યતા અંગે શંકા ઉપજાવી શકાય નહીં. વર્તમાન કેસમાં, સામાવાળાએ પોતાના લેખિત પ્રતિભાવો દ્વારા સ્પષ્ટ કર્યું છે કે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) હેઠળ જે જરૂરી છે તે મુજબ અન્ય સુરક્ષિત ઋણદાતાની આવશ્યક સંમતિ વિના ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૪) હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવશે નહીં.

૨૮. આ મને અરજીમાં ઉદ્ભવતા આગામી કાનૂની મુદ્દા તરફ લઈ જાય છે.

૨૯. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, આ અદાલત સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સુરક્ષિત ઋણદાતા ૨૦૦૨ના અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈપણ કાર્યવાહી આરંભે તે પહેલાં, તેને પોતાનો ઉપાય પસંદ કરવો ફરજિયાત છે. અન્ય શબ્દોમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સુરક્ષિત ઋણદાતા ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી આરંભતા સમયે ઋણ વસૂલી ન્યાયાધિકરણ સમક્ષ અથવા અન્ય કોઈ સક્ષમ અદાલત સમક્ષ ચાલી રહેલી કાર્યવાહી રૂપે બે

સમકાલીન ઉપાયોનો અનુસરણ કરી શકતો નથી. તેથી, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળ કોઈપણ કાર્યવાહી આરંભી શકાય તે પહેલાં, સુરક્ષિત ઋણદાતાએ પોતાનો ઉપાય પસંદ કરી અન્ય મંચો સમક્ષ બાકી રહેલી કાર્યવાહી પરત ખેંચવી આવશ્યક છે.

૩૦. જેમ પહેલેથી જ નોંધાયું છે, તેમ આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજે એપેક્સ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક લિમિટેડ અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં ઉપાયોની પસંદગીની આવશ્યકતા અંગેના વિવાદ પર વિચાર કરવાની તક મેળવી હતી. વિગતવાર નિર્ણય દ્વારા, વિદ્વાન સિંગલ જજે એવું નિષ્કર્ષ આપ્યું હતું કે ૨૦૦૨ના અધિનિયમમાં કરવામાં આવેલી જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતાં, સુરક્ષિત દેવાદારે ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરતા પહેલાં કોઈ એક વિકલ્પ પસંદ કરવો આવશ્યક રહેશે નહીં. પ્રારંભે, એ નોંધવું યોગ્ય છે કે વિદ્વાન સિંગલ જજનો ઉક્ત નિર્ણય આ અદાલત સમક્ષ સંપૂર્ણપણે વિચારાધીન નથી. ન્યાયિક પૂર્વનિર્ણયના સિદ્ધાંત મુજબ, હું સમક્ષ ખંડપીઠના નિર્ણયથી બંધાયેલો છું. જોકે અરજદારોની તરફેણી આ અદાલત સમક્ષ એવો ક્ષીણ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો કે એપેક્સ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક લિમિટેડ અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયનો પુનર્વિચાર થવો જોઈએ, તેમ છતાં હું એવો વિવાદ સ્વીકારવા પ્રબળ નથી. ઉક્ત વિવાદના

સમર્થનમાં દબાણપૂર્વક રજૂ કરાયેલ એકમાત્ર આધાર એવો હતો કે એ.પી. સ્ટેટ ફાઇનાન્શિયલ કોર્પોરેશન વિ. એમ/એસ. ગાર રી-રોલિંગ મિલ્સ અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો એપેક્સ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક લિમિટેડ અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા યોગ્ય રીતે વિચાર કરવામાં આવ્યો નહોતો. મને ભય છે કે આ એવો આધાર બની શકતો નથી કે જેના આધારે મને વિદ્વાન ન્યાયાધીશથી ભિન્ન મત અપનાવવાની પરવાનગી મળે. એ વિવાદિત નથી કે એ.પી. સ્ટેટ ફાઇનાન્શિયલ કોર્પોરેશન વિ. એમ/એસ. ગાર રી-રોલિંગ મિલ્સ અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતનો નિર્ણય વિદ્વાન ન્યાયાધીશના ધ્યાન પર મુકવામાં આવ્યો હતો અને તેની વિચારણા કરવામાં આવી હતી. એવી સ્થિતિમાં, ઉપાયની પસંદગીના પ્રશ્ન સંબંધે એપેક્સ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક લિમિટેડ અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં વિદ્વાન ન્યાયાધીશે અપનાવેલ મતથી ભિન્ન જવાનો કોઈ અવકાશ મને દેખાતો નથી. તેમ છતાં, પસંદગીના પ્રશ્નનો બીજો પાસો એવો છે કે આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજે એપેક્સ ઇલેક્ટ્રિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક લિમિટેડ અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં ચુકાદો આપ્યા બાદ, ૧૯૯૩ના અધિનિયમમાં કેટલાક સુધારા કરવામાં આવ્યા છે, જેઓએ ઉપાયોની પસંદગીની આવશ્યકતા વિષયક વિવાદને ફરીથી ખુલ્લો

કર્યો છે.

૩૧. ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ માં સમાયેલ જોગવાઈઓ ઉપરોક્ત રીતે અહીં પુનઃઉત્પન્ન કરવામાં આવી છે.

૩૨. એ યાદ કરવું યોગ્ય રહેશે કે ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ ની પેટા-કલમ (૧) સાથે જોડાયેલ પરંતુક અને વધુ પરંતુક ૨૦૦૪ના સુધારક અધિનિયમ દ્વારા વિધાનમંડળે ઉમેર્યા છે. ૧૯૯૩ના અધિનિયમમાં કરવામાં આવેલ આ જ સુધારો બંને પક્ષોએ ચર્ચાનો વિષય બનાવ્યો હતો કે ઉક્ત જોગવાઈનો સાચો અર્થઘટન શું છે અને ઉપાયોની પસંદગીના પ્રશ્ન અંગે તેની શું અસર થાય છે.

૩૩. પરસ્પર વિરોધી રજૂઆતોનું મૂલવણ કરતાં અને કાયદેસરની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરવાનો પ્રયત્ન કરતાં પહેલાં, એ નોંધવું યોગ્ય છે કે આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજે ભીષ્મા એન. ઠાકોર વિ. દેના બેંક શ્રુ ઓથોરાઈઝ્ડ ઓફિસર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સુરક્ષિત ઋણદાતા દ્વારા ઉપાયોની પસંદગીના પ્રશ્ન પર ઉપરોક્ત સુધારાઓના પ્રભાવ પર વિચાર કરવાનો અવસર મેળવ્યો હતો. ઉક્ત નિર્ણયમાં વિદ્વાન સિંગલ જજે આ સંદર્ભમાં ઋણગ્રાહકોની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલા વિવાદને નામંજૂર કર્યો હતો, કારણ કે એવો વિવાદ સ્વીકારવાથી કાર્યવાહીનો બહુવિધ પ્રસાર સર્જાય, કેમ કે જો

સંપૂર્ણ બાકી રકમની વસુલાત ન થાય, તો સુરક્ષિત ઋણદાતાને દેવું વસુલાત અધીકરણ અથવા સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત, જેમ કે ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૧૦) માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, તેની પાસે જવું પડે. એવું પણ નિર્ધારિત થયું હતું કે તેનાથી અન્ય વિવિધ પ્રશ્નો પણ ઉભા થાય, જેમ કે ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ની પેટા-કલમ (૧૫) હેઠળ કરવામાં આવેલ જોડાણ હોય તો તેનું લુપ્ત થવું. એવું અવલોકિત કરવામાં આવ્યું હતું કે જો વિધાનમંડળનો આશય આ જોગવાઈને ફરજિયાત બનાવવાનો હોત, તો અન્ય કાયદાઓમાં જેમ મર્યાદાની મુદતનો વિસ્તરણ આપવામાં આવ્યો છે તેમ અહીં પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી હોત.

૩૩.૧. તેમ છતાં, અરજદારોની તરફથી આ અદાલત સમક્ષ એવો આગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો કે ભીષ્મા એન. ઠાકોર વિ. દેના બેંક શ્રૂ ઓથોરાઈઝ્ડ ઓફિસર (ઉપરોક્ત) નો નિર્ણય પુનર્વિચારણા માગે છે અને તેથી આ અદાલતે મુદ્દાને પ્રશ્નોની પુનર્વિચારણા માટે વિશાળ ખંડપીઠ સમક્ષ મોકલવો જોઈએ.

૩૪. નોંધવું યોગ્ય છે કે કેરળ વડી અદાલતની ડિવિઝનલ બેન્ચે શ્રી સાહિર શાહ અને અન્ય વિ. બેંક ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્યના કેસમાં તા. ૨૩/૦૬/૨૦૦૫ ના નિર્ણય દ્વારા એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકતા પહેલાં બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા માટે ન્યાયાધિકરણ સમક્ષ અરજી કરવી અથવા પરવાનગી મેળવવી ફરજિયાત નથી. એવું અવલોકન

કરવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૧૯(૧)(સી) ની ત્રીજી પરંતુક હેઠળ ન્યાયાધિકરણને આપવામાં આવેલી સત્તા માત્ર પાછી ખેંચવાની મંજૂરી નકારી કાઢવા અથવા મંજૂરી આપવા પૂરતી જ છે. ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકવાથી બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને અટકાવવાની કોઈ સત્તા ન્યાયાધિકરણને આપવામાં આવેલી નથી.

૩૪.૧. ડિવિઝન ઇલેક્ટ્રોનિક્સ લિમિટેડ વિ. ઇન્ડિયન બેંક અને અન્યના કેસમાં, જે ૨૦૦૫ (૩) સીટીસી ૫૧૩ માં અહેવાલિત છે, મદ્રાસ વડી અદાલતની ડિવિઝનલ બેન્ચે પણ એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે ૨૦૦૪ ના સુધારક અધિનિયમ દ્વારા સુધારવામાં આવેલ ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ ની પેટા-કલમ (૧) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ હોવા છતાં, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી આરંભ કરતા પહેલાં બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાએ દેવું વસૂલાત અધિકરણ સમક્ષની કાર્યવાહી પહેલેથી પાછી ખેંચવી ફરજિયાત નથી.

૩૪.૨. બોમ્બે વડી અદાલતની નાગપુર ખંડપીઠે વર્ધમાન સમજુભાઈ ધરમસી અને અન્ય વિ. બેંક ઓફ મહારાષ્ટ્ર, જેનો અહેવાલ ૨૦૦૬(૧)બોમ્બે.સી.આર. ૩૯૪ માં પ્રગટ થયો છે, તે કેસમાં પણ એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ માં થયેલા સુધારા છતાં, બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા માટે ઉપાયની પસંદગી કરવી આવશ્યક નથી.

એવો અવલોકન કરવામાં આવ્યો હતો કે જો અગાઉ આવી કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હોય, તો ૨૦૦૨ ના અધિનિયમમાં થયેલા સુધારા પહેલાં અથવા પછી કરવામાં આવેલી અરજી પાછી ખેંચવા માટે દેવા વસૂલાત અધિકરણ સમક્ષ જવા માટે નાણાકીય સંસ્થા અથવા બેંકને સ્વતંત્રતા આપવામાં આવી છે. એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આ માત્ર સક્ષમ બનાવતી સત્તા છે.

૩૪.૩. આંધ્ર પ્રદેશ વડી અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજે હોટેલ રાજહંસા ઇન્ટરનેશનલ અને અન્ય વિ. ઓથરાઈઝ્ડ ઓફિસર, ઇન્ડિયન ઓવરસીઝ બેંક અને અન્ય, જેનો અહેવાલ (૨૦૦૫) ૧૨૮ કોમ્પ કેસ ૪૩૧ માં પ્રકાશિત થયો છે, તે કેસમાં પણ સમાન દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો.

૩૫. બીજી તરફ એવું દર્શાવવામાં આવે છે કે, પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલતની ડિવિઝનલ બેન્ચે કલ્યાણી સેલ્સ કંપની અને અન્ય, જેનો અહેવાલ (૨૦૦૬) બીસી ૧ માં પ્રકાશિત થયો છે, તે કેસમાં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ માં કરાયેલ જોગવાઈઓને, ૨૦૦૪ ના સુધારક અધિનિયમના બળે, ધ્યાનમાં લેતા, બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાએ પોતાના ઉપાયની પસંદગી કરવી આવશ્યક બનશે. પરિચ્છેદ ૩૮ માં એવું અવલોકિત કરવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૧૯ ના પ્રથમ પરંતુક દ્વારા પસંદગીના સિદ્ધાંતને કાનૂની માન્યતા આપવામાં આવે છે, જેનો અભિપ્રાય એ છે કે એક જ

કાર્યવાહીના સંબંધમાં એક જ ઉપાય અપનાવી શકાય. તેથી એવું ઠરાવાયું હતું કે ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી કરવી બેંક માટે વૈકલ્પિક હતી, છતાં જો એવો માર્ગ પસંદ કરવામાં આવે, તો બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા માટે ડેબ્ટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ કરેલી પોતાની અરજી પાછી ખેંચવી ફરજિયાત બને છે.

૩૬. વિધેયકના પ્રસ્તાવના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનો ખંડ ૬, જે અંતે ૨૦૦૪ ના સુધારક અધિનિયમમાં પરિણમ્યો, આ મુજબ છે :

“ઓર્ડિનન્સનો પ્રકરણ ૩, બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને દેવાંની વસુલાત અધિનિયમમાં એવો સુધારો કરે છે કે જેથી બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા ડેબ્ટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલની અનુમતિથી, તેની સમક્ષ કરેલી અરજી પાછી ખેંચી શકે અને ત્યારબાદ સિક્યુરિટાઇઝેશન એન્ડ રિકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાઇનાન્સિયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સિક્યુરિટી ઇન્ટરેસ્ટ અધિનિયમ, ૨૦૦૨ હેઠળ કાર્યવાહી કરી શકે.”

૩૭. ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ ની પેટા-કલમ (૧) ના પ્રથમ પરંતુકમાં અન્ય બાબતો ઉપરાંત એવી જોગવાઈ છે કે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા, જો અગાઉ એવી કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હોય, તો ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી કરવાના હેતુસર, ૨૦૦૪ ના સુધારક અધિનિયમ

પહેલા કે પછી કરવામાં આવેલી, તેની પેટા-કલમ (૧) હેઠળ દાખલ અરજી ડેબ્ટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલની અનુમતિથી પાછી ખેંચી શકે.

૩૭.૧. ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ ની પેટા-કલમ(૧) ની બીજી શરત એ જોગવાઈ કરે છે કે આવી અરજીનો શક્ય તેટલી તાત્કાલિકતાથી વિચાર કરવામાં આવશે અને આવી અરજીની તારીખથી ૩૦ દિવસની અંદર તેનો નિકાલ કરવામાં આવશે.

૩૭.૨. ત્રીજા પરંતુકમાં આગળ એવું જોગવાયું છે કે જો દેવું વસૂલી ન્યાયાધિકરણ અરજી પાછી ખેંચવાની મંજૂરી આપવાનો ઇનકાર કરે, તો તે તે માટેના કારણો નોંધ્યા બાદ એવો આદેશ કરશે.

૩૮. આ જોગવાઈઓના આધારે જ આ અદાલત સમક્ષ એવો આગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો કે વિધાનમંડળે આ જોગવાઈઓ ઘડતી વખતે જે એકમાત્ર આશય ધારણ કર્યો હોઈ શકે તે એવો છે કે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાએ ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળની કાર્યવાહી શરૂ કરવા અથવા ચાલુ રાખવા પહેલાં પોતાના ઉપાયની પસંદગી કરવી જ જોઈએ. એવો આગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો કે વાદકાર દ્વારા શરૂ કરાયેલી કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાનો હક અમર્યાદિત હક છે અને ઉક્ત જોગવાઈઓના અભાવે પણ, ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ની પેટા-કલમ

(૧) હેઠળ દેવું વસૂલી ન્યાયાધિકરણ સમક્ષ કરવામાં આવેલી અરજી પાછી ખેંચવી બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાઓ માટે હંમેશા ખુદ્દી બાબત હતી. તેથી એવો આગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો કે ઉક્ત જોગવાઈના ઘડતર માટે આપી શકાય તેવું એકમાત્ર કારણ એવું જ હોઈ શકે કે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાએ પોતાના ઉપાયની પસંદગી કરવી જ જોઈએ. એવો પણ આગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો કે ઉપયોગમાં લેવાયેલ “મે” શબ્દ વિધાનમંડળના આશયને દર્શાવે છે, કારણ કે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા માટે આવી અરજી પાછી ખેંચવી ફરજિયાત ન હોવા છતાં અને દેવું વસૂલી ન્યાયાધિકરણ સમક્ષ આ અરજી જાળવી રાખવી તેના માટે ખુદ્દી હોવા છતાં, તેમ છતાં તેને બે ઉપાયોમાંથી એકની પસંદગી કરવી જ પડે અને ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરતા પહેલાં અગાઉની કાર્યવાહી પાછી ખેંચવી જ પડે.

૩૯. ઉક્ત દલીલની કસોટી કરતાં પહેલાં, એકવાર કાર્યવાહી આરંભાઈ ગયા પછી વિવાદકારને તેને પાછી ખેંચવાનો જે અધિકાર હોય છે તેની પ્રકૃતિ નોંધવી આવશ્યક બનશે.

૪૦. દીવાની કાર્યપદ્ધતિ સંહિતાના ઓર્ડર ૨૩ નો નિયમ ૧ દાવાની પરત ખેંચવા અથવા દાવાના કોઈ ભાગનો ત્યાગ કરવા સંબંધિત છે. દીવાની કાર્યપદ્ધતિના ઓર્ડર ૨૩ નો નિયમ ૧ સંહિતામાં નીચે મુજબ વાંચાય છે :

"દાવો પાછો ખેંચવો અથવા દાવાના ભાગનો ત્યાગ.

૧.(૧) દાવો દાખલ થયા પછી કોઈ પણ સમયે, વાદી બધા અથવા કોઈપણ સામાવાળાઓ સામે પોતાનો દાવો ઉપાડી શકે છે અથવા પોતાના દાવાના કોઈ ભાગનો ત્યાગ કરી શકે છે:

(એ શરતે કે જ્યાં વાદી નાબાલિક હોય અથવા એવો અન્ય વ્યક્તિ હોય જેને હુકમ ૩૨ ના નિયમ ૧ થી ૧૪ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ લાગુ પડતી હોય, ત્યાં અદાલતની અનુમતિ વિના ન તો દાવો અને ન તો દાવાના કોઈ ભાગનો ત્યાગ કરવામાં આવશે.

(૨)ઉપનિયમ(૧) ની પરંતુક હેઠળની પરવાનગી માટેની અરજી સાથે આગલા મિત્રનું સોગંદનામું જોડાયેલું હોવું જોઈએ અને ઉપરાંત, જો નાબાલિક અથવા એવો અન્ય વ્યક્તિ વકીલ દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામતો હોય, તો પ્રસ્તાવિત પરિત્યાગ તેના મત મુજબ નાબાલિક અથવા એવા અન્ય વ્યક્તિના હિતમાં છે તે અસરનું વકીલનું પ્રમાણપત્ર પણ જોડાયેલું હોવું જોઈએ.

(૩) જ્યાં અદાલત સંતુષ્ટ હોય—

(એ) કે કોઈ દાવાને કોઈ ઔપચારિક દોષના કારણે નિષ્ફળ જવું પડશે, અથવા

(બી) કે દાવાના વિષયવસ્તુ અથવા દાવાના ભાગ અંગે વાદીને નવો દાવો દાખલ કરવાની મંજૂરી આપવા માટે પૂરતા આધારભૂત કારણો છે, તો અદાલત, તેને યોગ્ય લાગે તેવી શરતો પર, વાદીને એવો દાવો અથવા દાવાના એવા ભાગમાંથી પાછો ખેંચવાની પરવાનગી આપી શકે છે, સાથે એવો અધિકાર આપીને કે તે આવા દાવાની વિષયવસ્તુ અથવા દાવાના એવા ભાગ સંબંધે નવો દાવો દાખલ કરી શકે.

(જ) જ્યાં વાદી—

(એ) ઉપનિયમ(૧) હેઠળનો કોઈ દાવો અથવા દાવાનો કોઈ ભાગ ત્યજી દે છે, અથવા (બી) ઉપનિયમ(૩)માં ઉલ્લેખિત પરવાનગી વિના કોઈ દાવામાંથી અથવા દાવાના કોઈ ભાગમાંથી પાછો ખેંચાય છે, તો તે અદાલત જે ખર્ચ ફટકારે તે માટે જવાબદાર રહેશે અને આવા વિષયવસ્તુ અથવા દાવાના એવા ભાગ અંગે કોઈ નવો દાવો સ્થાપિત કરવા માટે અવરોધિત રહેશે.

(પ) આ નિયમમાં સમાવાયેલ કોઈ જ બાબતનો એવો અર્થ કરવામાં આવશે નહીં કે તે અદાલતને અનેક વાદીઓમાંથી કોઈ એકને ઉપ-નિયમ (૧) હેઠળ દાવો અથવા દાવાના કોઈ ભાગનો પરિત્યાગ કરવાની, અથવા ઉપ-નિયમ (૩) હેઠળ અન્ય વાદીઓની સંમતિ વિના કોઈ દાવો અથવા દાવાના કોઈ ભાગને પાછો ખેંચવાની, પરવાનગી આપવા માટે અધિકૃત કરે.”

૪૦.૧. આદેશ ૨૩ ના નિયમ ૧ નો ઉપનિયમ (૧) વાદીને સમગ્ર દાવો અથવા દાવાના કોઈ ભાગનો ત્યાગ કરવાની સામાન્ય સત્તાને માન્યતા આપે છે. આદેશ ૨૩ ના નિયમ ૧ નો ઉપનિયમ (૩) અદાલતને, યોગ્ય ગણાય તેવી શરતો પર, વાદીને એવો દાવો અથવા દાવાના કોઈ ભાગને પરત ખેંચવાની તેમજ આવા દાવાના વિષયવસ્તુ અથવા દાવાના એવા ભાગ અંગે નવો દાવો દાખલ કરવાની મુક્તિ સાથે મંજૂરી આપવાની પરવાનગી આપે છે.

૪૦.૨ હુકમ ૨૩ના નિયમ ૧ના ઉપનિયમ (૪) માં વધુમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે ઉપનિયમ (૧) હેઠળ દાવો અથવા દાવાના કોઈ ભાગનો પરિત્યાગ કરનાર અરજદાર, અથવા ઉપનિયમ (૩) માં ઉલ્લેખિત પરવાનગી વિના દાવો અથવા તેના કોઈ ભાગને પાછો ખેંચનાર અરજદાર, અદાલત જેવો ખર્ચ ફટકારશે તેવો ખર્ચ ચૂકવવા માટે જવાબદાર રહેશે અને આવા વિષયવસ્તુ અથવા દાવાના એવા ભાગ અંગે કોઈ નવો દાવો દાખલ કરવામાંથી વંચિત રહેશે. ૪૧. સિવિલ પ્રક્રિયા સંહિતામાં સમાવિષ્ટ આ જોગવાઈઓ વાદવિવાદને પાછું ખેંચવાને શાસન કરતા સામાન્ય સિદ્ધાંતોનું સંહિતાકરણ કરે છે. જ્યાં પરિસ્થિતિને શાસન કરવા માટે કોઈ વિશિષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી, ત્યાં અદાલતોએ સમાનતાધારિત સિદ્ધાંતો અપનાવ્યા છે અને આવશ્યક ફેરફારો સાથે તેમનો અમલ કર્યો છે. રિટ અધિકારક્ષેત્રના કેસમાં, ભલે સિવિલ પ્રક્રિયા સંહિતાની જોગવાઈઓનો કડક અમલ થતો નથી, છતાં કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાના પ્રશ્નના

વિચાર માટે સિવિલ પ્રક્રિયા સંહિતાના હુકમ રૂઝના નિયમ ૧ની જોગવાઈઓનો અમલ કરવામાં આવે છે. ૪૨. નોંધનીય છે કે ૧૯૮૩ના અધિનિયમ મુજબ દેવું વસૂલાત અદાલત અથવા અપીલીય અદાલત સિવિલ પ્રક્રિયા સંહિતામાં સમાવિષ્ટ કડક સિદ્ધાંતો દ્વારા બંધાયેલ નથી અને તેમને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો દ્વારા માર્ગદર્શન મેળવવાનું છે, તેમ છતાં સમન્સ જારી કરવું અને તેની તામિલ કરાવવી, પક્ષકારોની હાજરી અનિવાર્ય બનાવવી, કોઈપણ વ્યક્તિની શપથ ઉપર તપાસ કરવી, દસ્તાવેજોની શોધ તથા રજૂઆત કરાવવી, નોંધ પર પુરાવા સ્વીકારવા વગેરે જેવા કેટલાક પાસાઓમાં કાર્યવાહી ચલાવવા માટે તેમને સિવિલ પ્રક્રિયા સંહિતા હેઠળ સિવિલ અદાલતમાં નિવિષ્ટ સત્તાઓ જેવી જ સત્તાઓ પ્રાપ્ત છે.

૪૩. રેખા મુખર્જી વિ. આશિસ કુમાર દાસ અને અન્ય, જે (૨૦૦૫) ૩ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૪૨૭ માં અહેવાલિત છે, તે કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે જો કોઈ પક્ષકાર પુનર્વિચાર અરજીને, તે પણ અપીલીય તબક્કે, પાછી ખેંચવા ઇચ્છે, તો અદાલતને તેના પર પોતાનું મનન લાગુ કરી શકે તે માટે યોગ્ય આધાર દર્શાવવો ફરજિયાત છે. વધુમાં એવું પણ નોંધાયું હતું કે આ દરમિયાન તૃતીય પક્ષનો હિત સર્જાઈ ગયો હોઈ શકે.

૪૩.૧. જોકે અદાલત દ્વારા રિટ અરજી પાછી ખેંચવાની મંજૂરી સામાન્ય

રીતે મુક્તપણે આપવામાં આવે છે, પરંતુ જનહિત અરજીના કેસમાં અપવાદ કરવામાં આવે છે અને વિવાદપ્રક્રિયા શરૂ કરનાર વ્યક્તિને કાર્યવાહીમાંથી પાછી ખેંચવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે, તેમ છતાં અદાલતો જનહિત અરજી પાછી ખેંચવાની વિનંતીનું હંમેશાં સાવચેતીપૂર્વક પરીક્ષણ કરે છે. આ સંદર્ભે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે શીલા બાર્સે વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, જે (૧૯૮૮) ૪ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૨૨૬ માં અહેવાલિત છે, તે કેસમાં આપેલા નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી શકાય છે.

૪૩.૨. સરગુજા ટ્રાન્સપોર્ટ સર્વિસ વિ. સ્ટેટ ટ્રાન્સપોર્ટ એપિલેટ ટ્રિબ્યુનલ, એમ.પી. ગ્વાલિયર અને અન્ય, જેનો અહેવાલ (૧૯૮૭) ૧ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૫ માં પ્રકાશિત થયો છે, તે કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્ધારિત કર્યું હતું કે જ્યાં અરજદારો ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ વડી અદાલત સમક્ષ દાખલ કરેલ અરજીએ નવી અરજી દાખલ કરવાની પરવાનગી લીધા વિના પાછી ખેંચી લીધી હોય, ત્યાં તે કારણકાર્ય સંબંધે અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળનો ઉપાય ત્યજાયેલ માનવો જોઈએ. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતાના ઓર્ડર ૨૩ ના નિયમ ૧ના આધારભૂત સિદ્ધાંતો ન્યાયના વહીવટના હિતમાં રિટ અરજીઓ પાછી ખેંચવાના કેસોમાં પણ વિસ્તૃત કરવા જોઈએ. નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૭ માં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકનો કર્યા હતા :

"૭. હાલમાં જે રીતે સંહિતા અમલમાં છે તે મુજબ તે દાવાના 'ત્યાગ' અને નવો દાવો દાખલ કરવાની મંજૂરી સાથે દાવામાંથી 'પાછા ખેંચાઈ જવું' વચ્ચે ભેદ કરે છે. તે જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં વાદી દાવાનો ત્યાગ કરે છે અથવા સંહિતાના ઓ. ૨૩ ના આર. ૧ ના ઉપ-નિયમ (૩) માં ઉલ્લેખિત મંજૂરી વિના દાવામાંથી પાછો ખેંચાય છે, ત્યાં તે આવા વિષય-વસ્તુ અથવા દાવાના આવા ભાગ અંગે કોઈપણ નવો દાવો સ્થાપિત કરવામાંથી પ્રતિબંધિત રહેશે. સંહિતાના ઓ. ૨૩ ના આર. ૧ ના આધારભૂત સિદ્ધાંત એવો છે કે જ્યારે વાદી એક વખત અદાલતમાં દાવો સ્થાપિત કરે છે અને તે દ્વારા તેને કાયદા હેઠળ પ્રદાન થયેલા ઉપચારનો લાભ લે છે, ત્યારે અગાઉના દાવાનો ત્યાગ કર્યા બાદ અથવા નવો દાવો દાખલ કરવાની અદાલતની મંજૂરી વિના તેને પાછો ખેંચ્યા બાદ તેને ફરીથી એ જ વિષય-વસ્તુ બાબતે નવો દાવો સ્થાપિત કરવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં. ઇન્વિટો બેનેફિશિયમ નોન ડાતુર. કાયદો કોઈ વ્યક્તિને તે ન ઈચ્છતો હોય તેવા હકો અથવા લાભો આપતો નથી. જે કોઈ હકનો પરિત્યાગ કરે, ત્યાગ કરે અથવા અસ્વીકાર કરે, તે તે હક ગુમાવે છે. કોઈ વાદકાર યોગ્ય કારણ વિના એ જ કાર્યવાહીના કારણ પર વારંવાર દાવાઓ સ્થાપિત કરીને અદાલતની પ્રક્રિયાનો દુરુપયોગ ન કરે તે માટે, સંહિતા આગ્રહ રાખે છે કે ઓ. ૨૩ ના આર. ૧ ના ઉપ-નિયમ (૩) માં જણાવાયેલા બેમાંથી કોઈ એક આધાર સ્થાપિત કર્યા પછી જ તેને નવો દાવો દાખલ કરવા અદાલતની મંજૂરી મેળવવી જોઈએ. ઉપરોક્ત નિયમનો આધારભૂત સિદ્ધાંત જાહેર નીતિ પર આધારિત છે, પરંતુ તે સંહિતાની

એસ. ૧૧ માં સમાવવામાં આવેલ પૂર્વનિર્ણિત વિવાદના સિદ્ધાંત જેવો નથી; તે જોગવાઈ કરે છે કે કોઈ અદાલત એવો કોઈ દાવો અથવા મુદ્દો ચલાવશે નહીં જેમાં સીધે અથવા તત્ત્વતઃ વિવાદમાં રહેલો મુદ્દો, એ જ પક્ષકારો વચ્ચે અથવા એવા પક્ષકારો વચ્ચે જેઓના હેઠળ તેઓ અથવા તેમનામાંથી કોઈ દાવો કરે છે, એ જ હકક્ષમતા હેઠળ વાદ ચલાવતા, એવા અનુગામી દાવાનું વિચારણા કરવા સક્ષમ અદાલતમાં અગાઉના દાવામાં સીધે અથવા તત્ત્વતઃ વિવાદમાં રહ્યો હોય, અથવા જેમાં એવો મુદ્દો પાછળથી ઉઠાવવામાં આવ્યો હોય, અને એવી અદાલત દ્વારા સાંભળીને અંતિમ રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યો હોય. પૂર્વનિર્ણિત વિવાદનો નિયમ એવા કેસમાં લાગુ પડે છે જ્યાં દાવો અથવા કોઈ મુદ્દો અદાલત દ્વારા પહેલેથી સાંભળીને અંતિમ રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યો હોય. અદાલતની નવો દાવો દાખલ કરવાની મંજૂરી વિના દાવાના ત્યાગ અથવા દાવામાંથી પાછા ખેંચાઈ જવાના કેસમાં, દાવો અથવા મુદ્દા અંગે કોઈ પૂર્વ નિર્ણય સંકળાયેલો નથી, તેમ છતાં, જેમ પહેલાં જણાવાયું છે તેમ, સંહિતા ઓ. ૨૩ ના આર. ૧ ના ઉપ-નિયમ (૪) માં જોગવાઈ કરે છે કે જ્યારે પ્રથમ દાવો ઉપ-નિયમ (૩) માં ઉદ્દેખિત મંજૂરી વિના પાછો ખેંચવામાં આવે, ત્યારે અદાલતની પ્રક્રિયાના દુરુપયોગને રોકવા માટે બીજો દાવો ટકી શકશે નહીં.

૪૩.૩. મેસર્સ હુલાસ રાય બૈજનાથ વિરુદ્ધ ફર્મ કે.બી. બાસ એન્ડ કંપનીના કેસમાં જે એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ સુપ્રીમ કોર્ટ ૧૧૧ માં અહેવાલ

આપવામાં આવ્યો હતો, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે

ફરરા ૨ માં અવલોકન કર્યું કે:

"૨. તે પરિસ્થિતિઓમાં નિર્ણય માટે ઉદ્ભવતો સંક્ષિપ્ત પ્રશ્ન એ છે કે શું સામાવાળાને દિનાંક પમી મે, ૧૯૫૩ની અરજી દ્વારા, તે અવસ્થાએ જ્યારે મુદ્દાઓ નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા અને કેટલાક પુરાવા નોંધવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ હિસાબોની રજૂઆત માટેની કોઈ પ્રાથમિક હુકમનામું હજી સુધી પસાર કરવામાં આવ્યું ન હતું, ત્યારે વાદમાંથી પરત ખેંચવાની અને તેને ફગાવી દેવડાવવાની પાત્રતા હતી કે નહીં. નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતાના આદેશ ૨૩, નિયમ ૧, ઉપ-નિયમ (૧) ની ભાષા વાદીને વાદમાંથી પરત ખેંચવાનો નિર્વિવાદ અધિકાર આપે છે અને જો તે નિયમના ઉપ-નિયમ (૨) હેઠળ નવો વાદ દાખલ કરવાની પરવાનગી માંગી ન હોય, તો અદાલત જે ખર્ચ ફટકારે તે માટે વાદી જવાબદાર બને છે અને તે જ નિયમના ઉપ-નિયમ (૩) હેઠળ તે વિષયવસ્તુ સંબંધે કોઈ નવો વાદ સ્થાપિત કરવાથી પ્રતિબંધિત બને છે. નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતામાં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે જે મુજબ આવી પરિસ્થિતિમાં અદાલતે વાદમાંથી પરત ખેંચવાની પરવાનગી નકારી કાઢવી અને વાદીને તે આગળ ચલાવવા માટે બાધ્ય કરવો પડે. નિશ્ચિતપણે, જ્યાં આદેશ ૮, નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતા હેઠળ સમાયોજનનો દાવો કરવામાં આવ્યો હોય અથવા વાદને શાસિત કરતી કાર્યવાહી પર લાગુ પડતા પ્રક્રિયાત્મક કાયદા મુજબ, જો

અનુમત્ય હોય, તો સામાવાળા-દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં ભિન્ન વિચારણાઓ ઉદ્ભવી શકે છે.

૪૪. કે.એસ. ભૂપતિ અને અન્ય વિ. કોકિલા તથા અન્ય, જે (૨૦૦૦)૫ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૪૫૮ માં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે, નવો દાવો દાખલ કરવાની મંજૂરી સાથે દાવો પરત ખેંચવાની પરવાનગી આપતા પહેલાં, આવી પરવાનગી આપવા માટે યોગ્ય આધાર અસ્તિત્વમાં છે તે બાબતે અદાલત પોતે સંતોષ પામવા માટે કર્તવ્યબદ્ધ છે.

૪૫. તેથી એવું જોવાઈ શકે છે કે સામાન્ય રીતે જે વિવાદકર્તાએ ન્યાયિક કાર્યવાહી આરંભી હોય તેને એવી કાર્યવાહી નિર્વિઘ્ન શરત વિનાની રીતે પાછી ખેંચવાનો અધિકાર હોય છે. આવા સામાન્ય સિદ્ધાંતને કેટલીક મર્યાદાઓ હોય છે. કોઈ નિશ્ચિત કેસમાં જો અદાલતને એવો નિષ્કર્ષ થાય કે કાર્યવાહી ક્ષુદ્ર અથવા હેરાનગતિજનક હતી, તો પાછી ખેંચવાની પરવાનગી ખર્ચ ફટકારવાની સાથે આપી શકાય. જો વિવાદકર્તા નવી કાર્યવાહી દાખલ કરવાની સ્વતંત્રતા અનામત રાખવા ઈચ્છે, તો તે અદાલતની પરવાનગીથી જ થઈ શકે અને અદાલત આ બાબતે સંતુષ્ટ થાય કે આવી પરવાનગી આપવી જરૂરી છે. જ્યાં કાયદાની જોગવાઈઓ સમાયોજન દાવો અથવા પ્રતિદાવો દાખલ કરવાની પરવાનગી આપે અને એવો સમાયોજન દાવો અથવા પ્રતિદાવો કરવામાં આવ્યો

હોય, ત્યાં કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની વિનંતિ ભિન્ન પાયા પર ઊભી રહે છે.

૪૬. તેથી, એવું સૂચવવું યોગ્ય નથી કે ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯(૧) હેઠળ અરજી દાખલ કરનાર બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને આવા કાર્યવાહીપત્રો પાછા ખેંચવાનો હંમેશા અમર્યાદિત અધિકાર હતો. એવો અધિકાર શરતબંધ હતો અને કેટલીક મર્યાદાઓથી આવરિત હતો. તેથી, ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ની પેટા-કલમ(૧) માં કરવામાં આવેલા સુધારાઓના બળે, વિધાનમંડળે માત્ર એટલું જ કર્યું છે કે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે અરજી દાખલ કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે અને ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા તેની ત્વરિત વિચારણા કરવામાં આવે તેમજ આવી અરજી નામંજૂર કરવામાં આવે તો તેના કારણો નોંધવામાં આવે.

૪૭. મારા મત મુજબ ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯(૧)ની સુધારેલી જોગવાઈઓનો એવો અર્થઘટન કરી શકાય નહીં કે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાએ સૌપ્રથમ દેવાં વસૂલી અદાલત સમક્ષ શરૂ કરેલી કાર્યવાહી પાછી ખેંચવી અને ત્યારબાદ જ ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળની કાર્યવાહી આગળ વધારવી ફરજિયાત છે. કોઈપણ અન્ય દૃષ્ટિકોણ અનેક જટિલતાઓથી ભરેલો છે. પ્રથમ, જેમ અગાઉ નોંધાયું છે તેમ, ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૧૦) એ જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં સુરક્ષિત ઋણદાતાની બાકી રકમ સુરક્ષિત

સંપત્તિના વેચાણથી પ્રાપ્ત થતી આવકથી સંપૂર્ણપણે સંતોષાય નહીં, ત્યાં સુરક્ષિત ઋણદાતા ઉધારગ્રાહક પાસેથી બાકી રહેલી રકમની વસૂલી માટે દેવાં વસૂલી અદાલત અથવા સક્ષમ અદાલત સમક્ષ અરજી કરી શકે છે. એવું કલ્પવું મુશ્કેલ નથી કે જ્યારે સુરક્ષિત ઋણદાતા ૨૦૦૪ના અધિનિયમ હેઠળ ઉપલબ્ધ વિકલ્પોનો પીછો કરી રહ્યો હોય, ત્યારે બાકી રકમની વસૂલી માટેની મર્યાદા અવધિ પૂર્ણ થઈ શકે. આવી સ્થિતિમાં ૧૯૯૩ના અધિનિયમ હેઠળનો ઉપાય અથવા નાગરિક અદાલત સમક્ષનો ઉપાય પણ ગુમાઈ જાય. જેમ અગાઉ નોંધાયું છે તેમ, ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૨(જી) “દેવું” શબ્દની વ્યાખ્યા એવી કરે છે કે તેનો અર્થ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા દાવો કરાયેલ એવી કોઈપણ જવાબદારી જે અરજીની તારીખે કાયદેસર રીતે વસૂલપાત્ર હોય. જે કોઈ દેવું સમયમર્યાદા પાર થઈ ગયું હોય તે કાયદેસર રીતે વસૂલપાત્ર જવાબદારી ગણાય નહીં. ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ની પેટા-કલમ (૧) બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને એવું કોઈપણ દેવું વસૂલ કરવા અરજી કરવાની મંજૂરી આપે છે, અને તે દેવું પોતાના ક્રમે ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૨ના ખંડ (જી) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત દેવું હોવું જોઈએ, જે કાયદેસર રીતે વસૂલપાત્ર જવાબદારી હોવી જોઈએ અને સમયમર્યાદા પાર થઈ ગયેલી ન હોવી જોઈએ. ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૨૪ એ જોગવાઈ કરે છે કે મર્યાદા અધિનિયમની જોગવાઈઓ અદાલત સમક્ષ કરાયેલી અરજી પર લાગુ પડી શકે. આ જોગવાઈઓનો સંયુક્ત પરિણામ એવો થશે કે દેવાં વસૂલી અદાલત બેંક અથવા

નાણાકીય સંસ્થાની અરજી માત્ર એવા દેવાં સંબંધે જ સ્વીકારી શકશે કે જે સમયમર્યાદા પાર થયેલ ન હોય. અરજદારો દ્વારા સૂચવાયેલા મુજબ ૨૦૦૪ના સુધારા અધિનિયમથી સુધારાયેલી ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ની પેટા-કલમ (૧)ની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન સ્વીકારવાથી અસંગત સ્થિતિ ઊભી થશે, જેમાં એક તરફ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૭ હેઠળની કાર્યવાહી ઓછામાં ઓછી તાત્કાલિક રીતે મોકૂફ રાખવી પડશે જેથી તે ૨૦૦૪ના અધિનિયમ હેઠળના ઉપાયોને આગળ ધપી શકે, અને ત્યારબાદ એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થશે કે જેમાં બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દેવાં વસૂલી અદાલતની વ્યવસ્થા દ્વારા ઉધારગ્રાહક વિરુદ્ધ પોતાની બાકી રકમ વસૂલ કરવાની સ્થિતિમાં રહેશે નહીં, કારણ કે ત્યાં સુધીમાં દેવું સમયમર્યાદા પાર થઈ ગયેલું હશે. આપું અર્થઘટન એવી સ્થિતિ તરફ દોરી જશે જેમાં બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાએ માત્ર ૨૦૦૪ના અધિનિયમ હેઠળનો જ ઉપાય અનુસરવો પડે. બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૧૦)માં જે રીતે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે મુજબ, સુરક્ષિત સંપત્તિના વેચાણ પછી અને જેટલી હદે બાકી રકમ વસૂલ ન થઈ હોય એટલી હદે જ દેવાં વસૂલી અદાલતનો આશરો લઈ શકશે. ત્યાં સુધીમાં મર્યાદા અવધિ સમાપ્ત થઈ ગઈ હશે. વિધાનમંડળનો આશય એવો હોઈ જ ન શકે કે કોઈ પક્ષ ઉપાય વિના રહી જાય. મર્યાદા બચાવવા માટે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાએ ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળના પોતાના ઉપાયોનો ત્યાગ કરવો પડે અને માત્ર ૧૯૯૩ના

અધિનિયમ હેઠળના ઉપાયો પર જ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું પડે. આવું કરવાથી ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કાર્યક્ષમતા સંપૂર્ણપણે નષ્ટ થઈ જાય, જ્યારે આ અધિનિયમ વિધાનમંડળે બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને બાકી દેવાંની ઝડપી વસૂલી સુનિશ્ચિત કરવા માટે જ ઘડ્યો હતો.

૪૮. તે વિવાદાસ્પદ નથી કે જો બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા પરવાનગી સાથે ભવિષ્યમાં નવી કાર્યવાહી સ્થાપિત કરવા માટે ૧૯૯૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ ની પેટા-કલમ(૧) હેઠળના પરંતુકમાં જોગવાઈ મુજબ ઋણ વસૂલી ટ્રિબ્યુનલમાંથી અરજી પાછી ખેંચવામાં આવે, તો પણ તેથી મર્યાદાકાળ બચી જતો નથી. મર્યાદા અધિનિયમમાં એવું સૂચવવા માટે કંઈ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે ભવિષ્યના કોઈ સમયબિંદુએ, ટ્રિબ્યુનલની મંજૂરી હોવા છતાં, મર્યાદાકાળનો ઉલ્લેખ કર્યા વિના નવી કાર્યવાહી સ્થાપિત કરી શકાય.

૪૯. અરજદારો તરફથી હાજર વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી નાનાવટી દ્વારા કરવામાં આવેલ આ દલીલ હું સ્વીકારી શકતો નથી કે વર્ષ-૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૧૦) હેઠળ જોગવાઈ મુજબ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવતી કોઈપણ અરજી તાજા કારણકાર્યને આગળ વધારવા માટેની હશે અને તેથી મર્યાદાનો પ્રશ્ન ઉદ્ભવશે નહીં. વર્ષ ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૧૦) હેઠળની

જોગવાઈઓ સ્વરૂપે સ્પષ્ટીકરણાત્મક જણાય છે અને તે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને તેની બાકી વસૂલ કરવા માટે કોઈ કારણકાર્ય આપતી નથી. બાકી દેવાણીની વસૂલાત માંગવાનો હક દરેક કેસના તથ્યો પર નિર્ભર રહેશે. એવો હક વર્ષ ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૧૦) હેઠળ કલ્પાયેલ ઘટનાના બનવાથી ઉદ્ભવતો નથી. વર્ષ ૨૦૦૨ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ની પેટા-કલમ (૧૦) હેઠળ કલ્પાયેલ પરિસ્થિતિમાં બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાના હિતમાં કોઈ તાજું કારણકાર્ય ઉદ્ભવ્યું હોવાનું કહી શકાય નહીં. આવી સ્થિતિમાં બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને તેની દેવાણી સમયમર્યાદાબાહ્ય બની જવાની ગંભીર સમસ્યાનો સામનો કરવો પડશે, જેના કારણે દેવું સમક્ષની કાર્યવાહી પુનઃપ્રાપ્તિ ન્યાયાધિકરણ અથવા સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત સમક્ષ, ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ હેઠળની કાર્યવાહી અંતિમરૂપ પામે ત્યાં સુધીમાં, મર્યાદાકાળના અવરોધને પાત્ર બને છે.

૫૦. અસંગતતાની એક વધુ સ્થિતિ એવી પણ થઈ શકે કે જેમાં બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાનું સમગ્ર દેવું સુરક્ષિત ન હોય. દેવાનો એક ભાગ સુરક્ષિત હોઈ શકે અને બીજો ભાગ અસુરક્ષિત હોઈ શકે. માત્ર તે જ દેવા બાબતે, જે સુરક્ષિત છે, બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા ૨૦૦૨ના અધિનિયમ હેઠળ ઋણગ્રાહક વિરુદ્ધ કાર્યવાહી કરી શકે. દેવું વસૂલી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ બાકી રહેલી અરજી બંને પ્રકારના દેવા આવરી લેશે. બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને આવી અરજી પરત

ખેંચવાની આવશ્યકતા મૂકવાથી વધુ એક જટિલ સ્થિતિ ઊભી થશે, જેના પરિણામે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા અસુરક્ષિત દેવા બાબતે પણ દેવું વસૂલી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પોતાના ઉપાયો અનુસરવાની સ્થિતિમાં રહેશે નહીં અને ૨૦૦૪ના અધિનિયમ હેઠળ તો, કોઈપણ સ્થિતિમાં, બેંકને એવો કોઈ ઉપાય ઉપલબ્ધ નથી.

૫૧. ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) મુજબ, જો કોઈ નાણાકીય સંપત્તિનું વિત્તપોષણ એકથી વધુ સુરક્ષિત ઋણદાતાઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય, તો પેટા-કલમ (૪) હેઠળ તેને પ્રદાન કરવામાં આવેલા કોઈ એક અથવા તમામ અધિકારોનો ઉપયોગ કરવાનો હક કોઈપણ સુરક્ષિત ઋણદાતાને રહેશે નહીં, જો સુધી બાકી રહેલી રકમના મૂલ્યના ઓછામાં ઓછા ૩/૪ હિસ્સાનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા સુરક્ષિત ઋણદાતાઓ દ્વારા આવા અધિકારના ઉપયોગ અંગે સહમતિ આપવામાં આવી ન હોય. આવી કાર્યવાહી કરવામાં આવે તો તે તમામ સુરક્ષિત ઋણદાતાઓ પર બંધનકારક બને છે.

૫૧.૧. વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) માં રહેલી જોગવાઈઓ પણ, જો અરજદારોની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલો સ્વીકારવામાં આવે, તો અસંગત પરિસ્થિતિ સર્જે એવી થાય. ચાલો એવી પરિસ્થિતિની કલ્પના કરીએ કે જેમાં બાકી રહેલી રકમના મૂલ્યમાં ૨૫% કરતાં

ઓછું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતો કોઈ સુરક્ષિત દેણદાર (ચાલો તેને લઘુમતી હિતધારક કહીએ) એ ઋણગ્રાહક પાસેથી પોતાની બાકી વસૂલી કરવા માટે ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ કાર્યવાહી શરૂ કરી છે. બાકીના સુરક્ષિત દેણદારો સાથે મળી વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળના ઉપાયો અમલમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરી શકે. વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) સુરક્ષિત દેણદારોના બહુમતી વર્ગને એવી સત્તા આપે છે અને તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલ કાર્યવાહી લઘુમતી હિતધારક પર પણ બાધક રહેશે. લઘુમતી હિતધારક ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ શરૂ કરેલી કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા ઈચ્છતો ન હોઈ શકે. એવી સ્થિતિમાં ગતિરોધ સર્જાશે. એક તરફ, બાકીના સુરક્ષિત દેણદારો દ્વારા કરવામાં આવેલ કાર્યવાહી લઘુમતી હિતધારક પર પણ બાધક રહેશે. બીજી તરફ, લઘુમતી હિતધારક ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલમાંથી કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાનો ઈનકાર કરવાના પોતાના અભિગમ પર અડગ રહેશે. પરિણામે, અનિવાર્ય રીતે, ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ તેમજ વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળ બે સમાંતર કાર્યવાહી બાકી રહેશે. આવી પરિસ્થિતિમાં, જો એવો અર્થઘટન કરવામાં આવે કે વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરતા પહેલા લઘુમતી હિતધારક દ્વારા દાખલ કરાયેલ અરજી પાછી ખેંચવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કાર્યવાહી થઈ શકતી નથી, તો વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમની કલમ ૧૩ ની પેટા-કલમ (૯) ની જોગવાઈઓ સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ બનશે.

૫૨. એ પણ નોંધવા જેવું છે કે વિધાનમંડળે વર્ષ ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની જોગવાઈઓમાં સુધારા કરવાનું યોગ્ય માન્યું છે, વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમમાં નહીં. ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ ઉપલબ્ધ ઉપચારથી પરે પણ, વિવિધ પરિસ્થિતિઓમાં કલ્પી શકાય એવા અનેક અન્ય સમાંતર ઉપાયો ઉપલબ્ધ છે. સહકારી બેંકને સહકારી કાયદા હેઠળ ઉપચાર ઉપલબ્ધ હોઈ શકે અને તે બોર્ડ ઓફ નોમિનીઝ અથવા કો-ઓપરેટિવ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પોતાનાં ઉપાયો અનુસરવા પાત્ર હોઈ શકે. સામાન્ય દીવાની અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ, પક્ષકારોને ઋણની વસૂલી માટે દીવાની અદાલતનો આશરો લેવાની તક હોઈ શકે. જો વિધાનનો આશય એવો હોત કે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાએ પોતાના ઉપાયોમાંથી એકની પસંદગી જ કરવી જોઈએ, તો માત્ર વર્ષ ૧૯૯૩ ના અધિનિયમમાં જ સુધારા કરીને અન્ય પરિસ્થિતિઓને ભિન્ન અર્થઘટન માટે ખુદી રાખવાનો કોઈ સ્પષ્ટ કારણ દેખાતો નથી. વિધાનમંડળ માટે સ્પષ્ટ માર્ગ એ હતો કે વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમમાં સુધારા કરી દેવામાં આવે જેથી કોઈ અનિશ્ચિતતા માટે અવકાશ ન રહે અને વિષયોને શંકાના વિસ્તારથી પર મૂકી શકાય.

૫૩. તેમ છતાં, એ સત્ય છે કે વિધાનમંડળ કોઈ નિશ્ચિત હેતુ વિના જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકી શકે એમ નહોતું. કાયદામાં અતિરિક્ત અથવા નિર્રર્થક જોગવાઈઓ ઘડવાનો આશય વિધાનને આપવો શક્ય નથી. તેથી, વર્ષ ૧૯૯૩

ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ ની પેટા-કલમ (૧) માં કરવામાં આવેલા સુધારાઓ પાછળ, વિધાનમંડળે ઉક્ત જોગવાઈઓ ઘડતી વખતે કોઈ ચોક્કસ હેતુ રાખ્યો જ હતો.

૫૪. અગાઉ નોંધ્યું તેમ, કાયદાની અદાલતમાં એકવાર શરૂ કરાયેલી કોઈ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવી એ વાદીને અમર્યાદિત હકરૂપ બાબત નથી. આવી અરજીનું અદાલતે પરીક્ષણ કરવાનું રહે છે અને યોગ્ય પરિસ્થિતિમાં અદાલતને ખર્ચ પરત લાદીને પાછી ખેંચવાની પરવાનગી આપવા અથવા તો પાછી ખેંચવાની મંજૂરી ન આપવા બંને વિકલ્પ ખુલ્લા હોય છે. એવી જ એક પરિસ્થિતિ ત્યારે ઊભી થાય છે જ્યારે કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ સેટ ઓફનો દાવો કરાયો હોય અથવા પ્રતિદાવો કરવામાં આવ્યો હોય. બીજી પરિસ્થિતિ એવી હોય શકે જ્યારે સંબંધિત પક્ષ હાલની કાર્યવાહી પાછી ખેંચ્યા પછી નવી કાર્યવાહી શરૂ કરવા ઇચ્છે. કોઈ નિશ્ચિત કેસમાં એવું બની શકે કે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ તરફથી કોઈ આદેશ મેળવવા ઇચ્છતી ન હોય અને અદાલતી ચાંત્રિકતાની મદદ વિના વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળના ઉપાયો અનુસરવા માંગતી હોય. આવી સ્થિતિમાં કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાની અરજીનો ત્વરિત નિર્ણય ન થાય અથવા કોઈ કારણ દર્શાવ્યા વિના તે નકારી કાઢવામાં આવે, તો બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા માટે પ્રતિકૂળ સ્થિતિ ઊભી થાય. કાયદો બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને વર્ષ ૨૦૦૨

ના અધિનિયમ હેઠળનો ઉપાય અપનાવવાની પરવાનગી આપતો હોવા છતાં, આવી સ્થિતિમાં ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલનો નિર્ણય પક્ષકારો પર બાધક રહેશે. જો નિર્ણય પ્રતિકૂળ આવે, તો બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા માટે વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ હેઠળનો ઉપાય અનુસરવાની કોઈ વધુ સંભાવના બાકી રહેશે નહીં. વર્ષ ૧૯૯૩ ના અધિનિયમની કલમ ૧૯ ની પેટા-કલમ (૧) ની જોગવાઈમાં સુધારો કરતી વખતે, વિધાનમંડળના મનમાં આવી પરિસ્થિતિઓમાંથી આ એક પરિસ્થિતિ રહેલી હોઈ શકે. આ જોગવાઈનો મુખ્ય આશય એ છે કે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલમાંથી કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા અરજી દાખલ કરવામાં આવે, આવી અરજીનો ત્વરિત વિચાર કરવામાં આવે અને જો ટ્રિબ્યુનલ અરજી નકારે તો તેના કારણો નોંધવામાં આવે. તેમાં રહેલું કોઈપણ વિષય એવું સૂચિત કરતું નથી કે ઉક્ત જોગવાઈ ઘડવાનો હેતુ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને ઉપાયની પસંદગી લાદવાનો હતો.

૫૫. આ તમામ પાસાઓને ધ્યાનમાં લેતાં, તથા પૂર્વનિર્ધારિત કાનૂની સિદ્ધાંત મુજબ આ વડી અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજના નિર્ણયથી હું બંધાયેલો છું તે બાબતથી પરે પણ, સ્વતંત્ર રીતે પણ હું એવો નિષ્કર્ષ કરું છું કે વર્ષ ૨૦૦૪ ના સુધારક અધિનિયમ દ્વારા વર્ષ ૧૯૯૩ ના અધિનિયમમાં કરાયેલા સુધારાઓના પરિણામે ઉપાયની પસંદગીના પ્રશ્ન અંગે કોઈ મૂળભૂત ફેરફાર લાવવામાં આવ્યો નથી. આવા સુધારાઓ હોવા છતાં, દરેક કેસમાં વર્ષ ૨૦૦૨ ના અધિનિયમ

હેઠળ ઉપાય શરૂ કરવા અથવા અનુસરવા પૂર્વે સંબંધિત બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાએ ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ અથવા અન્ય કોઈ સક્ષમ અદાલતમાંથી પોતાની કાર્યવાહી પાછી ખેંચવી જ પડશે, એવું જરૂરી નથી.

૫૬. મને આ બાબતની સંપૂર્ણ જાગૃતિ છે કે આ વડી અદાલતની ડિવિઝનલ બેન્ચે ભીષ્મા એન. ઠાકોર વિ. દેના બેંક શ્રૂ ઓથોરાઇઝ્ડ, ઓફિસર, (ઉપરોક્ત) કેસમાં વિદ્વાન સિંગલ જજના નિર્ણય સામેની અપીલ સ્વીકારી છે. તેમ છતાં, ચુકાદાના અમલીકરણ પર સ્થગિતી આપવામાં આવી નથી. જે બાબતે સ્થગિતી આપવામાં આવી છે તે માત્ર અરજદાર અપીલકર્તાઓને તેમના રહેણાંક મકાનમાંથી વાસ્તવિક કબજાથી વંચિત કરવાની છે, અને બેંકને તે મિલકત પર પ્રતીકાત્મક કબજો લેવા પરવાનગી આપવામાં આવી છે, કારણ કે એવું નિર્ધારિત થયું હતું કે અપીલકર્તાઓ જામીનદારો હતા અને બેંક તેમના રહેણાંક મકાનનો વાસ્તવિક કબજો લેવા પ્રયત્નશીલ હતી. મામલાના આ દૃષ્ટિકોણમાં, મેં બંને પક્ષોની તરફથી કરવામાં આવેલી રજૂઆતો પર વિચારણા કરી છે અને તેના વિષે મારો નિર્ણય આપ્યો છે.

૫૭. પરિણામે, આ અરજી નિષ્ફળ જાય છે અને તેથી નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

(અકિલ કુરેશી, ન્યાયમૂર્તિ)

*The translation of this judgment has been provided by
M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====